

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi

Psykiaterprogrammet

**Religionens undanskymda plats inom
familjerådgivning: en kvalitativ studie där åtta
familjerådgivare delar med sig av sina erfarenheter.**

Monica Granberg

Psykiaterexamenuppsats 2024

Handledare: Per Johnsson

Examinator: Jens Knutsson

Abstract

U.S. course literature and international research that appears at the psychotherapy program's family counseling. It is not uncommon for the discipline to emphasize the importance of the clients' religious beliefs and that this is brought up during therapeutic sessions with couples. The correspondence in Swedish course literature and practice was not perceived to be found, which is why it has felt meaningful to investigate how it is talked about in Swedish family counselling.

The purpose of the present study has been to illustrate family counselors' thoughts and feelings about having conversations with couples, where one or both are religiously practicing and to gain insight into the extent to which the subject occurs in the family counselors' sessions and how it is talked about when it is brought up. The study was conducted with a qualitative approach and the empirical data was analyzed thematically.

The results show that the subject occupies a small space during the sessions and that the family counselors do not ask questions about the subject without reason. There was a varying openness to talking about the subject. None of the respondents examined or connected the clients' image of God with their attachment patterns. On the other hand, the religious faith could be perceived as a source of resilience by some of the informants. When the subject is mentioned, it is usually the social consequences of faith that are highlighted. The present study shows that it is possible to include clients' religious beliefs in the context of family counseling with believing couples in the sessions.

Keywords: family counseling, couples therapy, religious beliefs, attachment patterns, resilience

Sammanfattning

Amerikansk kurslitteratur och internationell forskning som förekommer på psykoterapeutprogrammets familjeinriktade gren poängterar inte sällan vikten av klienternas religiösa tro och att denna omtalas under terapeutiska sessioner med par. Motsvarigheten i svensk kurslitteratur och praxis upplevdes inte gå att finna, varför det har känts meningsfullt att undersöka hur ämnet talas om inom svensk familjerådgivning.

Syftet med föreliggande studie har varit att belysa familjerådgivares tankar och känslor kring att föra samtal med par, där en eller båda är religiöst utövande samt att få inblick i vilken utsträckning ämnet förekommer i familjerådgivarnas sessioner och hur det omtalas när det förs på tal. Studien genomfördes med en kvalitativ ansats och empirin analyserades tematiskt.

Resultatet visar att ämnet intar en ringa plats under sessionerna och att familjerådgivarna inte utan anledning ställer frågor kring ämnet. Det framkom en varierad öppenhet inför att tala om ämnet. Ingen av respondenterna undersökte eller kopplade samman klienternas gudsbild med deras anknytningsmönster. Däremot kunde den religiösa tron uppfattas som en källa till resiliens av någon av informanterna. När ämnet omtalas, är det oftast de sociala konsekvenser som tron medför, som belyses. Föreliggande studie visar på möjligheter att inkludera klienters religiösa övertygelse inom ramen för familjerådgivning med troende par i sessionerna.

Nyckelord: familjerådgivning, parterapi, religiös tro, anknytningsmönster, resiliens

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till de åtta familjerådgivare som tagit sig tid att besvara mina frågor. Det har varit givande och intressanta samtal som har gett mig mycket stoff att tänka kring och arbeta med. Det är tack vare att ni varit frikostiga med att dela med er av era erfarenheter och tankar som jag fått underlag till denna studie varför ja är er mycket tacksam.

Jag vill också rikta ett innerligt och stort tack till min handledare, Per Johnsson, utan vars gedigna och sakkunniga vägledning jag inte rott detta arbete i land. Jag har lämnat våra samtal både stärkt och förhoppningsfull och med nya idéer och kunskap. Tack, per!

Ett hjärtligt tack till Sara Ramström som har bistått mig på vägen med ovärderlig hjälp. Tack, Sara! Du är bara så bra! Tack också Jonas, My, Björn och Camilla som funnits där när datortekniken krånglat.

Sist men inte minst vill jag rikta ett stort tack till min älskade familj. Ni har låtit mig läsa, skriva och reflektera i lugn och ro utan att klaga. Alla timmar vi ägnat åt långa promenader då vi kunnat diskutera studiens innehåll har varit så viktiga för mig. Tack för att ni finns i mitt liv!

Innehåll

Abstract	2
Sammanfattning	3
Tack.....	4
Religionens undanskymda plats i familjerådgivning: åtta familjerådgivare delar med sig av sin erfarenhet.....	1
Familjerådgivning	5
Familjeterapi	7
Parterapi	8
De relationellt inriktade huvuddragen inom de abrahamitiska religionerna.....	11
Religion i relationell psykoterapi	13
Syfte	18
Forskningsfrågor	18
Metod	18
Forskningsdesign	18
Kvalitativ metodansats	18
Epistemologi	19
Ontologisk positionering.....	20
Forskarens roll.....	22
Datainsamlingsmetod.....	22
Rekrytering.....	24
Respondenter.....	24
Analysarbetet	25
Etiska överväganden	26
Resultat.....	27
En undanskymd plats	27
Paret leder dansen	29
Teologisk utbildning, erfarenhet och rädsla styr liksom öppenhet och intresse	30

Gemenskap, tillhörighet & samhörighet men också dubbelliv och paradoxer	33
En glädje, trygghet och sammanhållande kraft men också en källa till påfrestningar	38
Stärkt arbetsallians med terapeuten och ökad ömsesidig förståelse	39
Oreflekterat samband mellan klientens gudsbild och anknytningsmönster.....	40
Inga religiösa ritualer	41
Den egna tron alltför privat att dela med sig om.....	42
Diskussion.....	42
En undanskymd plats	42
Paret leder dansen	44
Teologisk utbildning, erfarenhet och rädsla styr liksom öppenhet och intresse	45
Gemenskap, tillhörighet & samhörighet men också dubbelliv och paradoxer	48
En sammanhållande funktion men också krav och förväntningar	49
Stärkt arbetsallians med terapeuten och ökad ömsesidig förståelse	50
Ett oreflekterat samband mellan klientens gudsbild och anknytningsmönster	51
Inga religiösa ritualer	52
Den egna tron alltför privat att tala om.....	53
Metoddiskussion	54
Saklighet.....	55
Överförbarhet.....	55
Urval.....	55
Trovärdighet och tillförlitlighet	57
Förslag till vidare forskning.....	58
Slutsatser	60
Referenser	61
Bilaga 1. Intervjumall inför uppsats om religionens plats inom familjepsykoterapin .	70
Bilaga 2. Brev till verksamhetschefer	72

Bilaga 3. Brev till familjerådgivare.....	73
Bilaga 4. Samtyckesblankett.....	74

Religionens undanskymda plats i familjerådgivning: åtta familjerådgivare delar med sig av sin erfarenhet

Familjerådgivning kan ses som en melodi där de olika ämnena som behandlas under sessionerna utgör de olika tonerna. Detta utgör en anatomistisk syn (Sohlberg & Sohlberg, 2021) på familjerådgivning. Det ämne som här är föremål för studien, utgörs av vilken plats parens religiösa trosuppfattning som ursprung till parets värderingar, tankar och handlingar intar inom svensk familjerådgivning.

Under psykioterapiutbildningen har en tydlig diskrepans mellan kurslitteratur författad utifrån en amerikansk kontext och kurslitteratur skriven utifrån en svensk kontext, uppenbarat sig. Den amerikanska framhäver behovet att tala om klienternas religiösa tro och på ett naturligt sätt inkorporera denna i sessionerna medan ämnet inte ägnas någon särskild uppmärksamhet i kurslitteratur skriven av svenska författare. Detta väckte en nyfikenhet att undersöka hur familjerådgivare i Sverige behandlar ämnet under sessioner med sina klienter. Denna nyfikenhet har förstärkts av att jag som familjerådgivare har mött en del par, där båda eller ena parten varit aktivt troende, och jag har sett hur tron och tillhörighet till ett religiöst samfund har påverkat deras gemensamma liv och levnadssätt. Jag har också i familjerekonstruktion upplevt, hur information om en uppväxt nära knuten till Svenska kyrkan, har förbisetts och inte kommenterats. Därav har frågor väckts hos mig hur familjerådgivare och parterapeuter verksamma i Sverige upplever samtal där det framkommer information om aktivt trosutövande. Känner sig familjerådgivaren/parterapeuten sig bekväm med att tala kring ämnen som rör religionsutövning och dess påverkan på parets/familjens gemensamma liv? Negligeras informationen och i så fall varför? Om inte, hur talar man om religionens inverkan på parets/familjens levnadssätt och värderingar är några av de frågor som lett fram till valet av ämne för denna studie.

Genom en insikt i att den såväl inre (Bergstrand, 1997; Johnson, 2020) som yttre (Bronfenbrenner, 1979) värld ett par lever i, utgör en avgörande kontext som påverkar inte enbart individens mentala hälsa, utan även parrelationen, kan man som professionell känna en betydelse i att samla in en så bred bild av parets liv som möjligt. Detta synsätt brukar utmärka socionomers och därmed de familjeterapeuter, som har denna utbildningsbakgrund, sätt att se på sina klienter då socionomutbildningen är holistiskt inriktad (Akademikerförbundet, 2017).

Till den inre, men i vissa fall även yttre, värld hör religiös trosuppfattning hos en del människor. Vårt trossystem består i stort av våra värderingar, övertygelser, attityder och

fördomar och tillsammans skapar de grunden för hur vi reagerar känslomässigt på saker, hur vi fattar beslut och hur vi väljer att agera i olika situationer (Walsh, 2015). För många religiöst övertygade, utgör religionen en viktig grund för deras övertygelser och värderingar (Shumway och Waldo, 2012). Kristna försöker leva sina liv genom att fokusera på värderingar som kärlek, icke-dömande, förlåtelse och att ge till de behövande, baserat på Jesu liv och undervisning (Knabb et al., 2010). Inom islam betraktar man i allmänhet religiös tro och andliga sammanhang som avgörande för många människor när det gäller att utveckla väldefinierade värderingar (Yavuz, 2022). Den islamiska andligheten spelar en viktig roll för att utveckla mellanmännsliga relationer och forma värderingar, såsom rättvisa, respekt för olikheter, ödmjukhet, tolerans, välvilja, förlåtelse, ansvar, att komma överens med grannar, gå på begravingar, kärlek, visa medkänsla, ärlighet, respekt för de äldre, tacksamhet till Skaparen, filantropi och gästfrihet (Tekke, 2019).

Genom att beakta så många aspekter av klienters liv som möjligt, däribland religiös trosuppfattning, kan man som psykoterapeut få en ökad förståelse för inte bara klienterna utan även för de relationer dem är en del av.

Inom den individualpsykoterapeutiska domänen Finns åtskilligt skrivet om trons roll inom psykoterapi. Shumway och Waldo (2012) uppmärksammar att det finns betydande bevis för att religion har en central betydelse för många människors liv och vissa bevis på att det kan vara till nytta för religiösa människor att inkludera religiösa frågor i rådgivning och terapi. En norsk studie (Mandelkow, 2022) bekräftar den terapeutiska nyttan av att ta upp religiositet inom psykoterapi. De åtta deltagande terapeuterna nämnde existentiell känslighet, självreflektion och självutlämnande som kärnkompetenser för att kunna hantera de religiösa ämnena. Det framkom att terapeuterna hade erfarenhet av att vissa klienter behöver en dörröppnare för att ta upp ämnen som är känsliga att prata om medan andra, och då främst muslimer, är mer beredda att ta upp religiösa frågor i sin terapi. (Mandelkow et al., 2022) En studie genomförd i Nya Zeeland (Florence et al., 2019) där 28 psykoterapeuter intervjuades, visade att det var terapeuterna som beslutade om det religiösa materialet skulle behandlas inom ramen för psykoterapin. NyaZeeland är bikulturellt där det inhemska maorifolket har en djup känsla för wairua (vanligen översatt som andlighet). Studien visade att de psykoanalytiskt skolade terapeuterna oftare lät sig styras av klienterna. En del av terapeuterna gjorde en koppling mellan klientens koppling till Gud och hans koppling till föräldrarna. (Florence et al., 2019) En studie (Clorina et al., 2024) genomförd i Filippinerna där sex individualterapeuter, som bekände sig som katoliker och som bedrev sekulariserad, evidensbaserad psykoterapi, kom fram till att terapeuterna använde en sekulariserad lins då

de arbetade med sina klienters spänningar och konflikter som var knutna till andliga eller religiösa frågor. Deltagarna var rent generellt överens om att religiositet och andlighet både kan och bör användas i terapi. De religiösa övertygelserna hålls i bakgrunden och inte i fokus för terapisessionerna. Alla deltagare frågade ibland om religion och andlighet hos sina klienter. De såg religion som en viktig del av livet och något som kan hjälpa klienter att se sina livserfarenheter från ett nytt perspektiv. Som psykoterapeuter påverkades deltagarnas syn på sina klienters religiösa och andliga kamp av deras teoretiska och terapeutiska inriktning. Deltagarna använde sig av olika psykologiska begrepp och teorier för att försöka förstå sina klienters religiösa/andliga kamp. För deltagarna framstod religiös/andlig kamp som material i terapin som möjliggjorde för dem att se klienten ur ett holistiskt perspektiv. Deltagarnas förmåga att integrera klienters religiösa konflikter i terapin var beroende av terapeutens livserfarenheter och personliga mognad, då dessa frågor inte hade berörts i deras utbildning. (Clorinaet al., 2024)

I Sverige har religionens roll inom individualterapi uppmärksammas av bl.a. prästen och psykoterapeuten Göran Bergstrand (1997), som var prefekt för Sankt Lukas under 1980-talet samt av prästen och psykoterapeuten Owe Wikström (1990), som var professor i religionspsykologi vid Uppsala universitet åren 1984 - 2012. I Sverige inkluderas religiösa frågor i enskild terapi i huvudsak inom ramen för självvårdares arbete med enskilda individer. Eller som Elisabeth Arborelius, leg. psykolog, leg. psykoterapeut, docent i psykologi, präst och teologie doktor uttrycker det; ”Gångse psykoterapi innefattar inte ett kristet perspektiv där man talar om Guds närvaro.” (Arborelius, 2016, s. 31)

Att kunna tala om klienternas trosuppfattning inom ramen för familjerådgivning som grund för dennes värderingar, tankar, känslor och beteende ska inte sammanblandas med själasörjarens uppgift som är mer att likna vid att vara en medvandrare, ”som följer med längs med vägen, någon som lyssnar och någon som påminner konfidenten om Jesus och Guds löften och som förmedlar något från Gud till konfidenten.” (Marklund, 2021, s.50) Självvårdare arbetar inom församlingen och har alltså inte sin hemvist på någon familjerådgivnings- eller psykoterapimottagning. För själasörjare gäller, menar Wikström (1990) att det är ett svek gentemot klienten att inte tolka vad klienten säger i en kristen kontext, om det är det som klienten uttrycker önskemål om. I en svensk studie (Rudolfsson & Milstein, 2019) Undersöks förutsättningar för ett framtida samarbete mellan psykiatrisk vård och självvårdare inom kyrkan, vilka utgörs av präster och diakoner. Fem representanter för kyrkan respektive den psykiatriska vården (en präst och två diakoner respektive två psykologer) fick i en fokusgrupp berätta om den kunskap och de föreställningar de hade om

varandras yrkesgrupp. Man såg att prästen kunde ha kännedom om flera individer och generationer inom samma familj. Därmed kan prästen kontextualisera patientens sjukdom och livshistoria. Psykologerna var begränsade av manualer och kravet på att tillhandahålla evidensbaserad vård. De hyste en rädsla för att förvärra patientens symtom om de skulle inkludera patientens religiositet i terapin, då de inte hade den kunskap om ämnet som de ansåg att de behövde. Detta såg de också som en risk för att förstöra den terapeutiska alliansen. Själavårdarna stötte ofta på trauma och andra psykiatriska tillstånd och ansåg sig inte ha den kunskap som behövs men eftersom deras konfidenter inte har råd att anlita en privatpraktiserande psykolog och att det förutbestämda antalet sessioner inom den offentliga psykiatrin ofta inte räcker till, är det stöd de kan tillhandahålla, bättre än inget. Det främsta hindret för ett samarbete mellan professionerna ansågs prästernas stränga tystnadslöfte utgöra. Även diakonerna har tystnadslöfte, som dock inte är lika strängt. Även bristande kunskap om varandras yrkesgrupp ansågs utgöra ett hinder för ömsesidig remittering. (Rudolfsson & Milstein, 2019)

I Sverige har ämnet inte getts något större utrymme inom par- och familjeterapin. Om man blickar utåt övriga världen, är förhållandena annorlunda. Som ett exempel har Froma Walsh (2015) värderings- och trossystem (där meningsskapande, hopp och andlighet ingår) främst, före organisations- och kommunikationsprocesser, i sin redogörelse för nyckelprocesserna i familjeresiliens. Inom amerikansk parterapi har Rizkallah & Hudson (2019) uppmärksammat att aktuell forskning stöder att det finns ett behov av andligt informerade terapeuter och behov av interventioner som är mer andligt inkluderande, inte minst mot bakgrund av den forskning som visar att de flesta amerikaner identifierar sig som kristna. I en amerikansk studie (Balmer et al., 2012) framgår det att över 90% av populationen tror på en universell ande. Mer aktuella uppgifter anger att 70% av befolkningen uppger sig ha en religiös tillhörighet. Flertalet är kristna och av dessa är två tredjedelar protestanter. Cirka 10% av befolkningen tillhör någon icke-kristen grupp. (Utrikespolitiska institutet, 2022) Under de senaste decennierna har det religiösa landskapet förändrats väsentligt i Nordamerika, främst genom invandring men även en önskan om att söka olika andliga vägar. De flesta européer, kanadensare och australiensare är mycket mer sekulära. Exempelvis är det bland britterna endast 17% som tar religionen på allvar. (Walsh, 2010) Svenska kyrkan har ca 5,5 miljoner medlemmar (Svenska kyrkan, 2024) vilket inte säger så mycket om hur många som anser sig vara troende. Walsh (2010) pekar på att färre deltar regelbundet i gudstjänster och församlingsarbete, en utveckling som man även kunnat se i Sverige. Trots dessa förändringar finns det många individer och familjer där livet präglas av den religiösa tron.

Rizkallah & Hudson (2019) menar att en terapeut måste kunna ta itu med andliga frågor som skadar hälsosamma band och som förhindrar anknytning och trygghet mellan makarna. Utan att göra några värdeomdömen om religiös tro eller den kristnes föreställningar om Gud och äktenskap tillhandahåller de en praktisk ram för att arbeta med kristna par, utan att direkt ta itu med giltigheten av makarnas tro. En amerikansk enkätstudie besvarad av 102 parterapeuter, visar att det finns en motvilja mot att integrera andlighet och religiositet i par- och familjeterapi bland yrkesutövarna som ingick i studien (Carlson, 2011).

Det finns områden i Bibeln som har direkt inverkan på en relation/ett äktenskap såsom regler som förkastar otrohet och påbud om att man ska hedra sina föräldrar (Gamla Testamentet, 2 Mos 20:3-17, 2 Mos. 34:1-28 och 5 Mos. 5:6-21). Motsvarande regler återfinns inom islam (Koranen sura 6 Al-an'am vers 151 – 152.)

Ofta finner kristna en stark känsla av identitet och mening i äktenskapet, så mycket att det förstås som "heligt" (Sheen 2004). Kristna traditioner kring äktenskapet inkluderar en livslång hängivenhet till varandra framför makarnas sociala liv och deras Gud, vilket innebär att nöd i äktenskapet har religiös och andlig betydelse för dem (Rizkallah & Hudson, 2019). Par i nöd triangulerar ofta som ett sätt att hantera konflikter och ångest (Minuchin 1974), vilket ju också gäller kristna par. Triangulering mellan par inträffar när en tredje person eller ett objekt ingår i makarnas förhållande för att deeskalera och potentiellt undvika konflikter, utan att kräva en lösning på det presenterade problemet (Butler och Harper 1994). Triangulering stör gränserna som skiljer dyaden från andra parter. Medan en förståelse av gränser är viktig för alla strukturella parterapeuter, är religiösa överväganden också viktiga om terapeuten ska kunna förena sig effektivt med kristna par som triangulerar Gud i sitt äktenskap. (Rizkallah & Hudson, 2019)

Familjerådgivning

” Familjerådgivning är ett folkhälsoarbete som bidrar till förbättrade parrelationer, tryggare uppväxtmiljö för barnen och förbättrad hälsa för individerna.” Arbetet har ett förebyggande syfte och har kärleksrelationen som sin specialitet även om arbetet inkluderar alla slags relationer och familjekonstellationer. (Föreningen Sveriges kommunala familjerådgivare, KFR, policydokument 2019) Med begreppet ”familjerådgivning” avses såväl verksamheten som arbetet som bedrivs där.(Ringeborn,2021)

Enligt riksdagsbeslut 1995 ska alla invånare i Sverige som begär det, erbjudas kommunal familjerådgivning enligt Socialtjänstlagen 5 kap. 3 § (SoL, 2001:453). Enligt denna lag innebär familjerådgivning samtal med syfte att bearbeta samlevnadsproblem och konflikter i parförhållanden och familjer (proposition 1993/94:4). Värdegrunden för arbetet

utgörs av att familjerelationer utvecklas bäst då de vilar på jämställdhet och demokratiska grunder. Här ingår att motarbeta förtryck och värna om de svagares (t.ex. barnens) rätt. Förenta nationernas barnkonvention och deklARATIONEN om mänskliga rättigheter är vägledande för arbetet.

Verksamheten tog sin början redan på 1950-talet med syfte att stärka parrelationer i kris och minska behovet av skilsmässor och aborter genom terapeutiska samtal. Tanken var, och är fortfarande, att människor som befinner sig i relationell kris enkelt ska kunna vända sig till en verksamhet med absolut sekretess (Offentlighet- och sekretesslagen, OSL, 2009:400) i ett tidigt skede. Dagens verksamhet har utvecklats till att stödja par att hantera sina konflikter, kriser och problem så att de antingen kan fortsätta leva tillsammans eller separera på ett sätt som innebär så få konflikter som möjligt och där det gemensamma föräldraansvaret kan delas på ett för barnen betryggande sätt. Familjerådgivningen kan också bedriva utåtriktad förebyggande verksamhet i form av föräldrastöd, gruppverksamhet och handledning till andra personalgrupper. (FÖRENINGEN SVERIGES KOMMUNALA FAMILJERÅDGIVARE, KFR, policydokument 2019)

Crago (2000) anger att rådgivning handlar om att ge information och arbeta med individer på ett medvetet sätt till skillnad mot psykoterapi, där man arbetar med det undermedvetna. Arbetet inom familjerådgivningen vilar på en mängd olika teorier för att man ska kunna möta den mångfald av människor som söker hjälp. Exempelvis använder man sig av systemisk, kognitiv, psykodynamisk, lösningsfokuserad, kris- och traumateori liksom sexologisk kunskap, genusteorier och normkritiska perspektiv för att uppfylla kraven som ställs.

I Socialtjänstlagen (SoL, 2001:453) anges att det är en kommunal uppgift att tillhandahålla familjerådgivning och det anges att personalen ska ha lämplig utbildning och erfarenhet (SoL, 2001:453). Detta förtydligas i Föreningen för kommunala familjerådgivares, KFR, policydokument (KFR: policydokument, 2019) där det anges att familjerådgivare bör ha examen som socionom eller från annan likvärdig beteendevetenskaplig högskoleutbildning, grundläggande psykoterapiutbildning motsvarande steg ett med tillhörande egenterapi och handledning samt flera års erfarenhet av familjeterapeutiskt arbete.

I en äldre artikel från Storbritannien (Kwiatkowski, 1998) har man kommit fram till att det inte är så stor skillnad mellan rådgivning och psykoterapi. Skillnaderna utgörs mer av kontexten än av innehåll, skicklighet och process. I en senare artikel (Osagu & Omolayo 2013) om individualpsykoterapi visade små skillnader mellan terapi och rådgivning. Skillnaderna som lyftes fram, handlade om vid vilka tillstånd respektive åtgärd används.

Artikeln visar att i psykoterapi används djupare interventioner vid svårare, kroniska, psykologiska problem som handlar om en individs tankar och känslor, med målet att komma fram till nya insikter. Mer konkreta råd ges i rådgivning vid enklare problematik såsom stressrelaterad och relationell problematik samt vid livskriser av olika slag för att komma fram till en förändring. En psykoterapi har längre varaktighet och innebär fler sessioner än i rådgivning, där sessionerna är färre och bedrivs under en mer begränsad tid (Osagu & Omolayo, 2013, Ringeborn 2021).

En likhet mellan rådgivning och psykoterapi är att båda vilar på en alliansbaserad grund. Det innebär att terapeut och klient är överens om syftet och målet med kontakten, hur målet ska uppnås samt att man har en god emotionell kontakt. Till den emotionella delen räknas att klienten har förtroende för terapeuten. En god allians uppnås genom att terapeuten visar empati och svarar upp mot klientens behov. (Ljunggren, 2017)

Familjeterapi

Familjepsykoterapi, eller familjeterapi som man i vardagligt tal säger, handlar om förändring av dysfunktionell interaktion mellan individer som ingår i ett familjesystem som består av vuxna och barn som befinner sig i föräldra- och barnrelation, barn i syskonrelation eller vuxna i en parrelation. Grunden för familjesystemet utgörs av anknytningen mellan individerna inom familjesystemet vilket också utgör en förändringskraft för familjeterapeuten att använda för att främja hälsa och livskvalité inom familjesystemet. För att möjliggöra detta, undersöker familjeterapeuten de mönster som bibehåller problemen och vad som behöver förändras eller utvecklas för att tillfredsställande och känslomässigt bekräftande mönster ska ersätta de dysfunktionella. (Sundelin, 2023) Även om dessa personer inte alltid är fysiskt närvarande i terapirummet, beaktar oftast familjeterapeuten deras inverkan på familjen från mikro, meso-, exo- och makronivå enligt Bronfenbrenners ekologiska teori (2005). För att hitta den terapeutiska vägen framåt, som leder till bättring, arbetar man med feedback från familjemedlemmarna i en alliansbaserad samverkan. (Sundelin, 2023). Att familjeterapi har en positiv verkan har en omfattande forskning kunnat fastställa. (Cederblad et al., 2015; Hansson, 2001)

Det kan vara fruktbart att identifiera parets eller familjemedlemmarnas resiliens dvs faktorer som de hämtar motståndskraft från. När det värsta händer, så kan individernas motståndskraft hjälpa till genom att plocka fram det bästa inom dem. De kan bli påmind om vikten av de nära relationernas betydelse och se till att förändra dem till att bli mer meningsfulla och stärka individerna att formulera nya livsmål. Familjemedlemmarna kan landa med en förfinad moralisk kompass, en känsla av mening och en ökad medkänsla med

andra som möter motgångar. Motståndskraften främjas av gemensamma övertygelser som ökar möjligheterna till problemlösning, läkning och tillväxt. De hjälper familjemedlemmarna att skapa mening i krissituationer då de underlättar en hoppfull och positiv inställning, och erbjuder andliga ankare. Engagemang i olika typer av samhällsgrupper såsom trossamfund stärker också **motståndskraften**. **Familjer** behöver ofta hjälp med att navigera i ny terräng och att genomgå strukturell omorganisation efter en kris. (Walsh, 2003)

Resiliens ska inte sammanblandas med coping. Coping innebär ett sätt som individen bemöter och försöker bemästra såväl inre som yttre stress eller konflikter på samt anpassa sig utefter förutsättningarna på. Hur väl copingstrategierna lyckas, beror på både omgivningens krav och resurser men också på personlig disposition. Processen påverkar individen både emotionellt, socialt och fysiologiskt och tar kognitiva, affektiva, beteendemässiga och fysiologiska resurser i anspråk. Coping består av interaktion mellan individ och situationen i ett socialt och kulturellt sammanhang. En del människor vänder sig till religionen för att få hjälp att bemästra de stressfyllda situationer de ställs inför. (Geels & Wikström, 2006).

Parterapi

Många parterapeuter arbetar i enlighet med EFT (Emotionellt fokuserad terapi). Förändring uppnås genom att klienten lär sig att identifiera, uppleva och skapa mening av sina emotioner. En utgångspunkt är att känslor är avgörande för hur man mår och att känslorna ger information om de grundläggande behoven och målen. Känslor betraktas som ett inre navigationsinstrument som kan ge vägledning till vad behovet är. Det är när känslorna upphört att fungera som hjälpsamma signaler som det blir svårt att tillgodose de viktiga behoven, med ibland psykisk ohälsa som följd. (Johnson, 2020)

Det finns givetvis andra metoder som används inom parterapi. Gottmans är en av dem, vilken inte är så emotionellt fokuserad utan mer kognitivt inriktad. Paret får i Gottmanterapi lära sig använda generella redskap för att få en bättre kommunikation och därpå följande interaktion. Man kan betrakta Gottmanterapi som mer coachande och i betydligt högre grad bestående av mer kognitivt laddat innehåll än EFT som är fokuserad på och kring de emotioner som organiserar parets interaktionsmönster. I Gottmanterapi lär sig par att identifiera fyra olika faror i deras kommunikation, de fyra ryttarna och sedan använda sig av de sju grundprinciperna. Metoden är mer distanserad och kan ske i form av föreläsningar medan man i EFT går väldigt nära paret. Skillnaden mellan EFT och Gottmanterapi kan beskrivas som att andra familjeterapier fokuserar på vad som inte fungerar medan man i Gottmanterapi fokuserar på det som får förhållanden att bli lyckliga. Man klarlägger de

bakomliggande olikheterna mellan parterna, som sedan får lära sig att leva med olikheterna genom att visa ömsesidig respekt och förståelse. (Gottman, 2008)

För många klienter som har en kognitiv bas och inte är bekväma med att tala om känslor, kan Gottmanterapi vara lättare att ta till sig. Men när det inträffat ett allvarligt anknytningsbrott såsom sker vid exempelvis otrohet som uppdagas i ett icke-öppet förhållande, är det osäkert om Gottmanterapi kan vara tillräcklig för flertalet par. Då krävs det många gånger att man går in och reparerar den emotionella skadan och låter det ske på djupare plan.

Amerikansk forskning har genomförts som rör gifta kristna pars läkning av djupare relationella sår. Resultatet tyder bl.a. på att förlåtelseprocessen bäst genomförs gemensamt och att religionen spelar en stor roll. (Anderson & Natarajan-Tyagib, 2016)

skillnader i synen på det heliga i ett religiöst äktenskap kan leda till relationella problem. Ty det är den djupaste av alla värderingar och en livsstil som bygger på dessa värderingar som står på spel. Världens religioner ger uttryck för ett brett spektrum av personliga handlingar som representerar brott mot Gud, från frosseri, girighet, högmod, lusta och lättja till svartsjuka, förtal, hat, äktenskapsbrott, stöld och mord. Även om de specifika överträdelserna kan variera i viss mån från tradition till tradition, har de ett gemensamt drag; var och en sägs skapa en klyfta mellan det individuella och det heliga. I den västerländska kulturen är andlig bekännelse kanske den vanligaste reningsritualen. Bekännelseriter praktiseras av de flesta religiösa grupper i USA och är också framträdande i 12-stepsprogram, stödgrupper och rådgivning. Botgöring och upprättelse är också en vanlig del av den andliga bekännelsen inom många traditioner. Studier visar att många religiösa individer har för dem adaptiva copingstrategier att ta till när de stöter på situationer som kränker, hotar eller skadar de heligaste aspekterna av deras liv. Den religiösa tron utgör en källa till styrka och tröst. För vissa grupper är andlighet den mest använda resursen för att orka gå vidare psykologiskt, andligt, socialt och fysiskt. Andligt stöd kan växa fram ur källor såsom bön och meditation, relationer med präster eller församlingsmedlemmar, rituell utövning, engagemang i gudstjänster, trosuppfattningar, studiet av den heliga skriften, musik, natur, konst och så vidare.(Pargament, 2007)

Anknytningsteorin är den sista teorin som här ges en närmare presentation. Britten och psykiatern samt psykoanalytikern John Bowlby (1907- 1990) (Granqvist, 2023) studerade efter andra världskrigets slut den effekt förluster och separationer från de nära anknytningspersonerna, har på barns utveckling och formulerade anknytningsteorin utifrån de resultat han erhöll.(Bolwby, 1944, 1982) Han kunde konstatera, att obrutna affektiva band

mellan barnet och dess anknytningspersoner var ytterst viktiga för barnets fortsatta mentala utveckling. Denna teori fick stöd av Anna Freuds och Dorothy Burlinghams (1943) upptäckter som visade att de barn som vistats i skyddsrum tillsammans med sina mödrar under bombanfallen, tog mindre mental skada än de som skickades ut på landet, där de rent fysiskt var säkrare. Bowlby (1982) och hans medarbetare filmade barn då de separerades från sina anknytningspersoner och kunde dra viktiga slutsatser. (Bolwby, 2010)

Som en följd av Bowlbys upptäckter, förändrades exempelvis barns sjukhusvistelser så att man kom att undvika separation från omsorgspersonerna då barnet var inlagt. Man började också arbeta med stöd i hemmet då det behövdes, istället för att placera barnet utanför hemmet. (Granqvist, 2023)

Mary Ainsworth (1978) fortsatte att utveckla anknytningsteorin och formulerade centrala begrepp såsom ”en trygg bas” och ”föräldrars lyhörddhet” samt utformade den s.k. främmandesituationen som blev vägledande för att bedöma spädbarns anknytning.

Barn söker skapa närhet genom att aktivera anknytningsbeteenden i form av såväl positiva signanbeteenden (såsom leenden, vokalisering men också riktade handlingar, som att krypa mot/gå närmare och att sträcka ut händerna mot personen) som negativa (exempelvis gråt och skrik). Anknytningsbeteenden syftar till att skapa just närhet till omsorgspersonen. Detta visar sig i extra hög grad i situationer då barnet upplever fara och då anknytningspersonen utgör en säker hamn att förlita sig på. Även i mindre farofyllda situationer använder sig barnet av anknytningspersonen som en trygg bas i sitt utforskande av världen. Omsorgspersonens omvårdnadssystem aktiveras av barnets anknytningssystem.

Så småningom skapar barnet dels en inre bild av sig själv, sitt värde och sina förmågor, dels en bild av sin omgivning och vad man kan förvänta sig av andra. Bowlby (1982) menade att dessa inre arbetsmodeller kompletterar varandra. Inre arbetsmodeller är relativt stabila även om de kan påverkas och förändras genom nya erfarenheter. (Granqvist, 2023) Johnsson (2020b) beskriver de olika anknytningsstilarna (trygg, ängslig, undvikande och desorganiserad) och hur de inre arbetsmodellerna kan förändras till följd av nya erfarenheter och i nya situationer.

På senare år har Anknytningsteorin kommit att omfatta även vuxna personer och relationer i vuxenlivet. Ens upplevda relation med Gud kan förstås som en anknytning eller objektrelation, och denna relation kan ha klinisk relevans, till exempel för depressiva tillstånd. Man har kunnat studera förändringar i anknytning till Gud bland deltagare i ett tre månader långt slutenvårdsprogram baserat på psykodynamisk terapi och där kunnat konstatera att

Gudsrelationen kan behandlas i termer av befintliga teorier om mänskliga relationer och kunskap om terapeutiska processer. (Halstensen et al., 2022)

På 1980-talet började socialpsykologer ge klienter frågeformulär som handlade om deras kärleksrelationer. Samma mönster som funnits mellan mödrar och barn, fann man hos dessa vuxna. Man började därefter studera, hur vuxna i en kärleksrelation tröstar och stöttar varandra. Slutligen har man studerat de verkningsmekanismer som inverkar för att avgöra hur man hämtar sig efter trauman eller vilken tilltro och kompetens man har i karriärssammanhang. (johnson, 2020b)

Evidens har under senare år framkommit för att altruism och en villighet att hjälpa någon annan, även då det är besvärligt, hänger samman med en trygg anknytning. Personer med undvikande anknytning visar en lägre grad av empatisk omtänksamhet. Personer med ängslig anknytning fastnar lätt i sin egen stress och har svårt att tona in med andras behov.

Anknytningsbaserad familjeterapi med ungdomar har visat goda resultat och att depression, ångest och familjekonflikter minskat. Denna nya våg av anknytningsforskning har bidragit till ökad förståelse av vuxnas anknytning och dess effekter. (johnson, 2020b)

Det finns evidens för att anknytningsbaserad parterapi kan hjälpa människor som överlevt trauma eller i barndomen varit utsatta för övergrepp från anknytningspersoner, att skapa sig tillfredsställande relationer.(johnson, 2020b) Det finns även annan forskning som visar att en individs anknytningsmönster påverkas av den relation man lever i som vuxen partner och förälder (Psouni, 2019). Det förekommer också forskning som visar att även ungdomars anknytning till Gud kan utgöra trygga bas- och fristadsfunktioner som kan liknas vid anknytningen till föräldrarna under tonåren (Sim & Yow, 2010).

De relationellt inriktade huvuddragen inom de abrahamitiska religionerna

Det känns oundvikligt att även försöka ge en inblick i religionens syn på parförhållanden och då inte minst på sexuellt umgänge. För att hålla studien inom nödvändiga ramar, finns endast de abrahamitiska religionerna inkluderade.

Med ”religion” avses här ett organiserat, institutionaliserat trossystem med gemensamma traditioner, doktriner, moraliska värderingar och praxis, en gemenskap bestående av anhängare och tro på Gud eller en högre makt. Inom religionen tillhandahålls regler för individuell dygd, relationellt beteende och familjeliv som förmedlas via heliga skrifter, ritualer och ceremonier. Att tillhöra en församling ger medlemmarna vägledning och en gemenskap av delad tro för stöd i svåra tider.(Walsh, 2016) I livets kaos kan ritualer och

traditioner som vävs samman med en tro på det övernaturliga ge en känsla av kontroll. Ängest och oro kan externaliseras genom bön, meditation och riter. Kanske är tron ett medel för hjärnan att klara att förhålla sig till världen när våra sinnesintryck samspelar med längtan efter mening, att det finns något utöver att arbeta, sova, äta och dö. (Möllås, 2020)

Då en stor del av den religiösa, relationellt inriktade vägledningen handlar om individens sätt att agera ut eller tygla sin sexualitet, kommer en stor del av resten av detta avsnitt ha sin tyngdpunkt på detta område.

Såväl religion som sexualitet kan vara meningsbärande för individen. Då dessa delar av livet kan bidra till att skapa individens identitet, är det angeläget för psykoterapeuter att ha insikt i förhållandet mellan båda dessa områden för att kunna vara klienter till stöd i bearbetningen av det som berör dem. (Möllås, 2020) Om man ser till vilken funktion religionen har, kan den utgöra en motpol till att livet ses som meningslöst (Carlsson & Möllås, 2014). Tron kan skapa hopp och utgöra en livboj i svåra livssituationer men också ge upphov till skam- och skuld känslor. Huruvida tron utgör en tröst eller ett skrämmande hot i svåra situationer knyter tron till det anknytningsmönster klienten har. Religion kan ses som ett beroende av någon eller något. Trygga anknytningsmönster kan bildas av en mogen tro som inte är beroende av om det finns svar på alla frågor och består trots livskriser och tvivel. Den kan ge hopp i svåra situationer. Individer med en otrygg anknytning kan däremot ha en tro som drivs av rädsla för hot om bestraffning med ambivalens och osäkerhet som följd. Ett sätt att undvika detta obehag kan vara att följa de religiösa påbuden så exakt som möjligt vilket kan skapa en känsla av misslyckande när man inte lyckas till fullo. Det kan då vara en utväg att lämna det religiösa sammanhanget, även om tron inte överges, då plikterna blir alltför tunga.

Förterapeuter kan en medvetenhet om att hotet om Guds straff kan prägla en individ skapa en förståelse för klienten. Terapeuter måste kunna förhålla sig till människor som tänker annorlunda och har andra värderingar. Man söker sig gärna till andra som har liknande värderingar då detta känns mer bekvämt. Troende klienter söker sig gärna till terapeuter som de vet, har samma tro där de inte behöver försvara sina uppfattningar. Terapeuter måste alltså ha en inkännande förmåga att förstå hur kulturella aspekter påverkar klienten för att en arbetsallians ska kunna upprättas. Det är angeläget att samtalen utgår från klientens egna upplevelser och syn på religionen och sexualiteten. (Möllås, 2020)

Det nutida Sverige präglas av ett individualistiskt tänkande och en betoning på individens självförverkligande i motsats till mer kollektivistiskt inriktade samhällen. Det kan uppstå kulturkrockar mellan dessa synsätt, speciellt vad gäller hur man ser på sexualitet, kön,

genus och familjerätt (Roald, 2009). I ett sekulariserat samhälle kan troende individer uppleva minoritetsstress som terapeuter kan hjälpa klienten att hantera. I vissa kulturer ses onani och homosexualitet som synd eller psykisk sjukdom vilket man bör beakta i mötet med speciellt klienter som inte har sitt ursprung i den västerländska kontexten. Klienter från länder med ett kollektivt samhällsideal kan förvänta sig att terapeuten har svar på hur man bör leva sina liv. Systemteorin kan vara till hjälp för terapeuten som bör undersöka om de sexuella och religiösa system klienten är delaktig i, samspelar med varandra eller om det uppstår konflikter mellan olika nivåer. Det kan vara viktigt att undersöka om klienten upplever att tron utgör en tillgång eller ett hinder i livet och i så fall, hur den hämmar individen. Även anknytningsteorin kan vara behjälplig i förståelsen.

Andligt våld är nära knutet till hedersvåld men handlar om att individer hotas med gudomliga straff för att inte följa religiösa föreskrifter. Det kan innebära svårigheter att lämna destruktiva relationer då tystnadskulturer kan underblåsa hot om repressalier för den som inte följer Guds bud. Fallet kan även vara det motsatta, individen är övertygad om att det finns en god Gud som vill en väl och att man därför måste lämna den farliga och destruktiva relationen. Sexualitet och andlighet kan sammanblandas vid sexuella övergrepp i kyrkliga miljöer. Om både förövaren och den som är utsatt är troende, kan bearbetningen av övergreppet försvåras. Än svårare blir det om förövaren är en religiös ledare, då det kan tolkas som att övergreppet är sanktionerat av Gud (Carlsson & Möllås, 2014). Sveriges kristna råd (2018) har gett ut riktlinjer som kan hjälpa församlingar att hantera liknande situationer. Följs inte dessa, kan det leda till icke önskvärda pseudomiljöer Där offret inte skyddas. Förhållandet mellan religion och sexualitet kan medföra att handlingar upplevs traumatiserande även om de inte är brottsliga i juridisk mening. (Möllås 2020)

I de fruktbarhetskulturer som präglade de forntida religionerna tillskrevs det Guds förmåga att ge och utsläcka liv. Det sågs som något gudomligt i att man och kvinna förenades med nytt liv som följd. (Tamale, 2011) Än idag talar man om att överlämna sig själv till någon annan inom både religionen och sexualiteten (Möllås, 2019). Det finns än idag många religiösa och traditionella krafter som verkar för att reproduktion och sexualitet ska förbli oskiljaktiga. De menar att preventivmedel inte är förenligt med en god moral och att abort är förkastligt. Dessa värderingar bidrar till att många kvinnor förknippar sexualitet med lidande och ohälsa istället för lust och njutning vilket försvårar arbetet med att skapa en bättre sexuell välfärd och hälsa för alla världen över. (Ouis, 2012)

Religion i relationell psykoterapi

“The beauty of integrating psychology and theology (or psychotherapy and Christian faith), lies not in the additive power of two perspectives coming together, but in the synergistic process of dynamic relationship.” (Fort, 2018)

I en norsk studie (Holmberg et al., 2020) konstaterar författarna en brist på andliga perspektiv inom såväl den systemiska utbildningen till familjepsykoterapeut och handledning som inom den psykoterapeutiska praktiken. Detta gäller även för läroböcker, tidskrifter och forskningen inom ämnet enligt Holmberg et al. (2020). Att inkludera klientens andliga preferens har i exempelvis USA visat sig vara angeläget då drygt 70% av befolkningen erkänner sig som kristna (Rizkallah & Hudson, 2019). För ca tjugo år sedan visade studier att kristna klienter förväntade sig att terapeuter och rådgivare arbetar med bön och skriftläsning som en del av terapisessionen (Belaire & Young, 2002; Belaire ET AL., 2005). Någon motsvarande studie utförd i Sverige har inte gått att hitta. I början av detta sekel har kristna rådgivande yrkesverksamma utvecklat nya ramar för integration av explicit spirituella interventioner såsom bön, bekännelse, skriftläsning och förlåtelse. Detta är kristna sedvänjor som utgör väsentliga prästerliga uppgifter och bör varken tas lätt på eller utföras på ett lättvindligt sätt. För att få denna kompetens krävs speciell vidareutbildning i kristen rådgivning. (Bannister et al., 2015)

Integrering av den andliga dimensionen kan ses som ett led i klientens rätt till självbestämmande mot bakgrund av att det i tidigare studier visat sig att kristna par föredrar att rådgivare använder sig av andliga interventioner men inte på pastoral expertisnivå (Bannister et al. 2015). Olika undersökningar av olika klientpopulationer från 1997 till 2013 visar starka önskemål om införlivande av andliga interventioner i rådgivningspraxis (Hodge, 2005; Rose et al., 2001).

Walsh (2009) pekar på att religiösa dilemman i vissa fall kan utgöra kärnan i den relationella problematiken. I riktlinjerna för den norska hälso- och sjukvården anges det att man ska inkludera klienters andlighet i vården och omsorgen, som har en explicit holistisk inriktning. Personalen är skyldiga att ta itu med klienters spirituella behov (Koslander *et al.*, 2009). Holmberg et al. (2020) ser därför ett behov av att terapeuter har en andlig medvetenhet och kompetens och kan se klientens andlighet som en del av klientens liv. Utifrån detta konstruerade de en modell, "spiritual literacy" utifrån vilken terapeuter kan möta denna del av klientens liv. Det handlar om att terapeuten har förmåga att se betydelsen i vissa av klientens tecken, uttryck och förmåga att plocka upp mening och avsikt genom tonfall, ansiktsuttryck och kroppsspråk, ett slags sätt att kunna läsa av en människa, vars livsmanus blir tillgängligt för den på ett djupare sätt läskunnige terapeuten. Haug (1998) definierar den andliga

läskunnigheten som en icke-dömande och respektfull attityd till klientens andliga angelägenheter som visar sig i en förmåga att inkludera dessa frågor på ett öppet och känsligt sätt. Holmberg et al. (2020) pekar på möjligheten att inkludera Gud i terapin, både som bidragsgivare och relation då denna relation kan ge klienten styrka och kraft i nöd. Ibland kan klienten behöva hjälp att verbalisera sina andliga tankar och upplevelser, något som underlättas av att terapeuten har reflekterat kring dessa frågor och konfronterat sin egen språkliga osäkerhet och utforska vad som utgör hinder för att tala om klientens andlighet. Författarna pekar på att det kan finnas en diskurs inom det familjeterapeutiska området att inte se andlighet som en del av gällande praxis, en kulturell regel som begränsar fältet som kan leda till att klienter inte får del av nödvändigt stöd och hjälp. (Holmberg et al., 2020) resultat som pekar i samma riktning presenteras i en brasiliansk studie (Ginalber, 2023) där författaren konstaterar att det ligger en stark terapeutisk potential i att inkludera en gudsbild i terapin. Till stöd för sitt resonemang refererar Ginalber (2023) till tidigare studier såsom den kanadensiska studien utförd av Kam (2020) som undersökt fenomenet inom den judiska och kristna kontexten. **Ginalber (2023)** framhäver även en modell för hur inkluderingen ska vara möjlig (Alton, 2020). I Altons modell är målet att klienten uppnår helande med hjälp av det heliga, en slags ”psykoandlig terapi”. Ytterligare en studie Ginalber (2023) nämner, är en randomiserad studie utförd bland 62 ungdomar i Iran (Salmanian et al., 2020), som utvärderar effektiviteten i behandling av andlig psykoterapi vilken visar på att anknytning till Gud kan kompensera för osäkra anknytningsmönster, speciellt i behandling av ungdomar med uppförandestörning.

I den bio-psyko-sociala-andliga mänskliga modellen interagerar den andliga, biologiska, psykologiska och den sociala domänen på något sätt med varandra under rådgivningen eller terapin (Ginalber, 2023).

Som framgår tidigare, utgör en persons anknytningsmönster en spegling av tidigare relationella erfarenheter men är alltid föremål för omformning till följd av nya erfarenheter (Bowlby, 1973). Exempelvis kan otrygga arbetsmodeller revideras genom korrigerande anknytningsrelaterade erfarenheter, såsom i psykoterapi (Levy et al., 2018), men troligen även genom djupa religiösa, andliga eller mystiska upplevelser vilket man kunnat konstatera och då utvidgat anknytningsteorin till att även omfatta människors upplevda relationer med "starkare och klokare" andliga varelser såsom Gud (Granqvist, 2020). Om relationella svek bryter mot heliga religiösa eller andliga värden kan de vara särskilt svåra att hantera eller återhämta sig från (Davis et al., 2008). Att hämta kraft från sina religiösa och andliga övertygelser för att hantera de negativa effekterna av en partners svek kan initiera större kommunikation med

Gud eller det heliga, vilket kan leda till större andlig tillväxt i framtiden. Att använda religion som ett sätt att hantera och göra mening av de negativa livshändelserna kan förvandla dem till mer positiva. (Van Tongeren et al., 2018) Genom bön och ritualer vädjar troende till Gud som en säker bas för motståndskraft om skydd och stöd (Davis et al., 2019). Således finns det fog för att påstå att troende funktionellt sett upplever Gud som en anknytningsfigur (Cherniak et al., 2021). En människa med trygga arbetsmodeller har lättare för att skapa välvilliga och sammanhängande gudsrepresentationer, medan otrygga arbetsmodeller främjar illvilliga och osammanhängande gudsrepresentationer. Gud kan användas av otryggt anknutna personer som en surrogatfigur för att kompensera för otillfredsställande interpersonella relationer. (Granqvist & Kirkpatrick, 2016)

Tryggt anknutna individers trosförändringar sker i allmänhet gradvis och är förknippade med trygghetsrelaterade teman såsom exempelvis teologisk utforskning (Greenwald et al., 2021). Tryggt anknutna individer har inre känslor som visar dem ett egenvärde och styrka som hjälper dem att förbli lugna, självsäkra och erfarenhetsmässigt öppna i osäkra och tvetydiga situationer (Mikulincer & Shaver, 2016). De har också effektiva strategier för känsloreglering som gör det möjligt för dem att mildra olust och förbli uppmärksamma, medvetna om och fullt engagerade i nya och oförutsägbara situationer, även om upplevelserna framkallar tillfälligt obehag (Mikulincer et al., 2003).

En otrygghet i anknytningen utgör däremot ett hinder för effektiv krishantering, vilket i sin tur försvårar en öppenhet inför nya erfarenheter och engagemang i nya och utmanande upplevelser (Mikulincer & Shaver, 2016). Den otrygga anknytningen kan leda till plötsliga, intensiva och känslomässigt turbulenta religiösa/andliga förändringar (Granqvist & Kirkpatrick, 2004).

Rizkallah & Hudson (2019) visar hur Emotional focused therapy (EFT) kan fungera som en modell där andlighet på ett naturligt sätt kan inkluderas. Weld och Eriksen (2006) utforskar hur par triangulerar med Gud då Gud förs in i parets relationsmönster för att genom att skapa distans, reglerar ångest. Rizkallah & Hudson (2019) menar att avståndet mellan makarna ökar än mer, då de övergår till manipulativ triangulering och ger ett exempel på hur mannen i en diskussion med sin fru inte kan komma överens om vilken skola de ska välja åt sitt barn. Mannen hävdar då att han måste fatta ett beslut, eftersom Gud vill att hon ska underkasta sig. På detta sätt allierar han sig med Gud mot sin fru och minskar därmed sin ångest. Rizkallah & Hudson (2019) visar i ett fall exempel hur en terapeut kan avslöja hur ett par bildar manipulativa trianglar med Gud, som i EFT ramar in de negativa interaktionsmönstren då makarna använder trianguleringen med Gud som ett sätt att hantera sin

rädsla för att bli avvisad eller övergiven av den andre parten. Detta kan ske genom att man hänger sig åt bön, bibelstudier och församlingsarbete istället för att interagera med partnern och på detta ”icke-antastliga” sätt undviker att utsättas för den ångest som det innebär, att känna sig avvisad. Istället för att peka ut ena maken som problemet, externaliseras interaktionsmönstret som blir ett gemensamt problem för makarna att arbeta med. Man försöker inte lyfta bort Guds involvering i parets liv utan använder de primära känslor och anknytningsbehov som tydliggörs för paret under terapin till att skapa en trygg anknytning till Gud, såväl som ett par som individuellt. Modellen lämpar sig för par som har samma gudstro och samma syn på äktenskapet. (Rizkallah & Hudson, 2019)

I en queerteoretisk amerikansk studie (Coburn & McGeorge 2022) presenterar författarna sitt resultat som ger stöd för familjeterapeuter att utforska religionens roll i homo- och bisexuella klienters processer inriktade på familjens acceptans och förnekelse samt hur religiös tro och församlingen kan vara en positiv resurs eller källa till skada för den homo- eller bisexuella (HBT) individen. Studien är utförd i USA bland vita kristna religiösa pastorer. Författarna pekar på den förhöjda självmordsfrekvensen och ökade grad av psykisk ohälsa hos unga som fruktar att bli avvisade från sina religiösa familjer och församlingen om de skulle få vetskap om deras sexuella läggning. Ett avvisande från familjen kan också ses som en befrielse från en förtryckande familj. För att fylla tomrummet som familjen lämnar, kan individen söka en närmare relation till Gud samt andra människor. De kan komma att söka sig till religiösa samfund som accepterar homo- och bisexuella och där finna en stark anknytning. Författarna visar på de möjligheter terapeuter har att utforska konsekvenserna av ett avvisande tillsammans med homo- och bisexuella klienter. Ett vanligt ”straff” i USA är att föräldrarna vägrar betala sina barns utbildningskostnader, förutom att de trängs bort från familjegemenskapen. Med tanke på konsekvenserna, är det inte alltid tillrådligt att terapeuter uppmuntrar homo- och bisexuella att komma ut med sin sexuella läggning inför sin familj om det inte kan bedömas vara säkert.

Det förelåg en tanke i inledningen av föreliggande studie, om att klienters religiösa tro/övertygelse och utövning inte belyses i någon större omfattning under terapeutiska eller rådgivande sessioner med par som besöker familjerådgivningsmottagningar i Sverige. Denna tanke hade väckts och vuxit sig starkare under psykoterapeututbildningen. En kulturkrock mellan den amerikanska kurslitteraturen, där ämnet betonades och upplevd svensk praxis hade noterats och gett upphov till en del frågor. Det fanns också en övertygelse om att det kan vara meningsfullt för religiöst troende klienter att tala om sin tro och dess betydelse under

sessioner med familjerådgivare. Detta gav upphov till syfte och frågeställningar som kom att ligga till grund för studiens genomförande.

Syfte

Syftet med föreliggande studie är att undersöka familjerådgivares tankar, uppfattningar och känslor kring att föra samtal med par, där en eller båda är religiöst utövande samt att få inblick i vilken utsträckning ämnet förekommer i familjerådgivarnas sessioner och hur det omtalas när det dyker upp. Detta område inom familjeterapin i Sverige har inte tidigare rönt särdeles stor uppmärksamhet, varför det har känts meningsfullt att belysa det. Den geografiskt närmaste studien som kunnat hittas var genomförd i Norge (Holmberg et al., 2020).

Forskningsfrågor

- Hur tänker familjerådgivarna om betydelsen det kan ha för religiöst troende klienter att tala om sin religiösa tro/övertygelse och hur den visar sig i vardagen i form av värderingar, känslor och beteende?
- Hur får familjerådgivare information om att klienter är religiöst troende?
- Omtalas den religiösa tron/övertygelsen under sessionerna och i så fall hur?
- Vilken inverkan ser familjerådgivare att det kan ha på klienterna och sessionerna att tron omtalas?
- Vad anser familjerådgivare ligger bakom deras sätt att handskas med klienternas religiositet?
- Vilken inverkan uppfattar familjerådgivare att tron har på klienters liv?
- Utforskar familjerådgivare troende klienters gudsbild och i vilken grad kopplar de den i så fall till klienters anknytningsmönster?
- Hur öppna är familjerådgivarna med sin egen religiösa tro/övertygelse och slutligen;
- förekommer det att familjerådgivare Utövar någon typ av religiös ritual tillsammans med sina klienter?

Metod

Forskningsdesign

Under rubriken ”forskningsdesign” härleds svar på frågan ”hur kan studien läggas upp och genomföras (Ahrne & Svensson 2015; Fejes & Thornberg 2019) vilka för denna studie, presenteras här.

Kvalitativ metodansats

Forskare som använder en kvalitativ ansats tenderar att intressera sig för mening (Winnig, 2022). Kvalitativ metod utgör ett arbetssätt som med fördel används för att undersöka fenomen såsom exempelvis människors erfarenheter utifrån hur de beskrivs av individerna, i deras kontext. Mot denna bakgrund presenteras en tolkning som ger både en ökad förståelse av fenomenet men också en vidgad mening åt detsamma. (Justesen & Mik-Meyer, 2011; Kvale & Brinkman, 2021; Sohlberg & Sohlberg, 2019). Den kvalitativa forskningen fokuserar på upplevelsens struktur och kvalitet framför orsakssamband (Winnig, 2022).

Epistemologi

Ordet ”epistemologi” har sitt ursprung i grekiskans episteme (kunskap) och logos (lära) (Sohlberg & Sohlberg, 2019). Den försöker ge svar på frågan ”hur och vad kan vi veta?” (Willig, 2022). Ett annat ord för epistemologi är kunskapsteori och handlar alltså om hur man genererar kunskap om ett visst undersökningsfält och hur den kunskap man genererar relaterar till världen. Den grundläggande frågan är vad vi anser kunskap är och hur detta påverkar vår syn på världen. Epistemologi inom kvalitativ forskning inbegriper förhållandet mellan forskare och informant och hur kunskapen genereras i samspelet mellan dessa. (Ponterotto, 2005) Epistemologiska frågeställningar handlar om kunskapens grund och legitimitet. Kunskap i sin tur brukar definieras som ”föreställningar som någon har, som är sanna och som vederbörande dessutom har god grund att anta” Sohlberg & Sohlberg, 2019, s. 74-75).

Ett sätt att betrakta epistemologi är att se på själva kunskapens natur, på dess omfattning och på giltigheten och tillförlitligheten i anspråk på kunskap (Winnig, 2022).

Kunskap ses i denna studie som ett försök att återspegla respondenternas idévärld på ett så korrekt sätt som det är möjligt (Sohlberg & Sohlberg, 2019).

Föreliggande studie intar en empiristisk epistemologisk position vad gäller inhämtning av data. Vidare har studien ett kritiskt realistiskt förhållningssätt, som utgörs av en kombination av den realistiska ambitionen att inhämta en förståelse för en del av familjerådgivarnas samtal med hjälpsökande par, med erkännandet av att de inhämtade data inte alltid ger en rätt bild av verkligheten. Dessa behöver, istället för att återges likt en spegelbild, tolkas för att de underliggande strukturerna som skapar de fenomen forskaren försöker få grepp om, ska framträda. (Winnig, 2022) Det gäller att försöka tydliggöra faktorer bakom den enskilda familjerådgivarens medvetande som styr beteendet. Realistiska forskningsfrågor som denna studie bygger på, är förenliga med tematisk analys enligt Braun och Clarke (2006), vilken har använts för att analysera den data som framkom.

Ontologisk positionering

Föreliggande arbete har en idealistiskt inriktad grund och har en fenomenologisk ontologisk utgångspunkt. Innebörden av detta, ges nedan en förklaring;

Ontologi handlar om själva undersökningsfältet (Willig, 2022). Det är ”läran om det som är – läran om det varande” (Sohlberg& Sohlberg, 2019, s. 54). Inom ontologin berörs frågor som handlar om antaganden om verklighetens beskaffenhet, om vad som verkligen antas finnas i världen och ligger till grund för den kunskap som genereras om världen och hur kunskapen genereras. (Ponterotto, 2005)

Ett annat sätt att benämna ontologi är att tala om världsbilder. Begreppet har inte bara en innebörd utan kan avse olika betydelser såsom antingen grundläggande principer för världen eller avsaknaden av en grundläggande ordning. Det är den antika, teleologiska världsbilden, såsom Aristoteles formulerade den, som ytterst ligger till grund. Den var inriktad på att söka syftet med olika fenomen, dess funktionalitet. Det är sökandet efter grundbulten, den solida kunskapen, som troligen kan ses som grunden för all strävan efter kunskap i ontologiska frågeställningar. Det handlar om att gå bakom det uppenbara och förgivettagna och istället närma sig det grundläggande. Inom ontologin finns det två huvudsakliga inriktningar, den materialistiska och den idealistiska, varur det kommit att utvecklas sidovarianter. Inom den materialistiska ontologin, handlar det exempelvis om genetik och arvs massa i sökandet efter mänskligt beteende. Denna del av forskningen har varit riktad mot experiment och andra mätbara metoder. Inom den ontologiska materialismens motsats, den idealistiska ontologiska traditionen, ser man att det som ytterst finns är icke-materiellt, det vill säga sådant som inte tar plats i rummet. Här betonas sökandet efter essensen, kärnan i en upplevelse vilket också kan uttryckas som själva idén, objektet för vår uppfattning. Till begreppet ”idé”, formulerat av Platon, kan även fantasier och minnen räknas. En idé kan också förklaras som en prototyp dvs en beskrivning av vad som är gemensamt för en typ av fenomen. Idealismen har haft genomslag inom matematiken och logiken men även inom modern samhällsvetenskap genom sin betoning av normer som en grundläggande del av samhället. I modern forskning innebär idealismen ofta en fokusering på det subjektiva. (Sohlberg & Sohlberg, 2019)

Då föreliggande arbete inte bygger på en materialistisk ontologisk grund, är den idealistiskt inriktad men är dualistisk eftersom även det materialistiska perspektivet erkänns som verkligt – det finns en fysisk kropp såväl som en själ eller mänskligt medvetande. Detta stämmer väl överens med senare forskning som anger att man inte ska ta alltför bokstavligt på frågan om materialismens respektive idealismens innersta kärna. Det finns varken någon

absolut materialitet eller någon helt entydig idealitet. Inom vetenskapen förekommer en konflikt mellan de två perspektiven. (Sohlberg & Sohlberg, 2019) ”Det finns ytterst inte någon bestämning av vår existens som vi kan luta oss emot, förutom den som religionerna tillhandahåller. Därför måste vi själva skapa vår mänsklighet.” (Sohlberg & Sohlberg, 2019, s. 73) Det är att i alltför hög grad förenkla verkligheten att dela in den i två polariserade domäner. Trots detta är det betydelsefullt att urskilja materialismen och idealismen som två viktiga traditioner med stor betydelse för hur de moderna vetenskapsperspektiven och de vetenskapliga metoderna växt fram.

ett idealistiskt perspektiv tar fasta på människors tolkningar av verkligheten och den betydelse dessa tolkningar får för den sociala konstruktionen av verkligheten. (Sohlberg & Sohlberg, 2019)

Det finns tre olika grundläggande kunskapsteoretiska inriktningar (realistisk, fenomenologisk och socialkonstruktionistisk). För att ge en förståelse för deras innebörd, ges en kort förklaring till var och en som sedan övergår i en fördjupad beskrivning av fenomenologin, som är relevant för denna studie.

En relativistisk ontologi betonar den mångfald av tolkningar som kan tillämpas och förkastar den realistiska synen på att världen är välordnad och lagbunden. (Winnig, 2022)

De socialpsykologiska perspektiven intresserar sig för människors definitioner, tolkningar och föreställningar för att förstå mänsklig interaktion. Ett sätt att betrakta mänskliga beteenden inom den idealistiska ontologiska forskningstraditionen är att betrakta dem som exempelvis imitation eller traditionsförmedling det vill säga förmedling av symboler. I detta perspektiv finns ingen objektiv social verklighet utan människors tolkningar av verkligheten blir det centrala. Människors tolkningar av de sociala situationer de lever under, är i regel kulturellt präglade. Denna del av forskningen har ofta en konstruktionistisk karaktär. (Sohlberg & Sohlberg, 2019)

Fenomenologin hade, då den skapades, en vision om att formulera en strikt och objektiv vetenskap för att studera människan. Medvetandet sågs som det enda som hade ett absolut vara. Därav gällde det att studera de rena data som medvetandet uppfattar utan att lägga till någon kunskap som subjektet kan ha om det upplevda. Det viktiga är att komma fram till kärnan i vad medvetandet uppfattar. Medvetandet ska vara präglad av dess syfte, intentionaliteten, och ska bortse från all tidigare erfarenhet. Det kan liknas vid att avtäcka något som har en egen innebörd. (Sohlberg & Sohlberg, 2019)

Det är en god idé att använda fenomenologi i kvalitativa studier om man har intresse av att förstå sociala fenomen utifrån aktörernas egna perspektiv och beskriva världen som den

upplevs av dem. Det bakomliggande antagandet utgörs av att den relevanta verkligheten är vad informanterna uppfattar att den är. (Kvale & Brinkman, 2021) Syftet är inte att identifiera och förklara kausala samband utan att tolka, förstå och typifiera subjektiva meningsvärldar (Justesen & Mik-Meyer, 2011). Utgångspunkten för den fenomenologiska epistemologin är att det inte finns enbart en enskild verklighet utan många olika sanningar som kan beskrivas. Forskningens uppgift är att fånga den mångfald och komplexitet som utmärker det fenomen som studeras ur en rad olika aspekter. (Justesen & Mik-Meyer, 2011) När man arbetar enligt fenomenologisk metodologi är det ofrånkomligt att man utför en så kallad dubbel tolkning, dvs att man som forskare tolkar informanternas tolkningar. Forskarens tolkning kommer då att vara påverkad av den egna förförståelsen, det egna syftet och egna antaganden. Detta medför att forskaren är tvungen att inta ett reflexivt och transparent förhållningssätt under bearbetningen av datan och framställningen av resultatet. (Willig, 2022). En ambition som funnits från forskarens sida är att uppfylla dessa krav, dvs att ha ett reflexivt och transparent förhållningssätt under arbetet med innevarande studie.

Sammanfattningsvis har föreliggande studie en fenomenologisk ontologisk utgångspunkt, med intresset riktat mot subjektiva handlingar och inte minst mot den mening familjerådgivarna som subjekt tillskriver olika fenomen.

Forskarens roll

En av frågorna som berör forskarens roll och hur denna conceptualiseras i förhållande till forskningsmetodiken handlar om huruvida forskaren ses som den som konstruerar det färdiga resultatet (de mer relativistiska inriktningarna) eller kan liknas vid en skattjägare som gräver fram resultatet. I denna studie kan författarens roll bäst liknas vid skattjägarrens.

Datainsamlingsmetod

Kvalitativa intervjuer bedömdes som den bästa metoden att inhämta användbara data då det enligt Kvale och Brinkman (2021) är ”en forskningsmetod som ger ett privilegierat tillträde till människors upplevelse av den levda världen” (s. 45). Den kvalitativa intervjun innebär att intervjupersonen får berätta öppet om sina erfarenheter, utan för mycket styrning från forskaren (Ahrne & Svensson 2015).

Mer specifikt valdes semistrukturerade intervjuer att använda i sökandet efter data som kunde generera förståelse för forskningsämnet. Semistrukturerade intervjuer passar att använda som datainsamlingsmetod när man vill uppnå en förståelse för ämnen i informantens livsvärld. (Kvale & Brinkmann, 2021). ”Livsvärlden är världen som den påträffas i

vardagslivet och upplevs direkt och omedelbart oberoende av och före förklaringar.” (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 44)

Den semi-strukturerade intervjun liknar i stort ett vardagssamtal med den skillnad, att den har ett syfte Och att en speciell teknik används i form av att den är halvstrukturerad vilket innebär att den varken är helt öppen som ett vanligt samtal eller slutet som ett frågeformulär. Den utförs med hjälp av en intervjuguide som vanligen innehåller teman och förslag till färdigformulerade frågor. Genom lyhört lyssnande efter vad som sägs och hur det sägs under intervjun är målsättningen att inhämta grundligt prövade kunskaper. (Kvale & Brinkman, 2021) Den semi-strukturerade intervjun är flexibel till sin natur och tillåter att man ställer fördjupande följdfrågor (May, 2001).

När en första intervjuguide skapats, genomfördes två pilotintervjuer, som var vägledande för att revidera och slutföra intervjuguiden.

Utifrån Kvale och Brinkmans (2021) sammanställning av olika aspekter av kvalitativa metoder, presenteras nedan en redogörelse för det förhållningssätt som fanns från forskarens sida under intervjuerna;

Syftet med frågorna var att beröra såväl faktablandat som meningsplan. Försök gjordes att lyssna både till de explicita beskrivningarna av familjerådgivarnas erfarenheter och till de åsikter som informanterna framförde samt till vad som framkom mellan raderna vilket krävde en känslighet i lyssnandet.

Sammanfattningar gjordes som en försäkran om att tolkningen av vad informanten sagt, var rätt. Genom att lyssna till specifika händelser familjerådgivarna hade erfarenhet av, var avsikten att komma åt konkreta innebörder av ämnet. En öppenhet inför oväntade infallsvinklar och perspektiv visades respondenterna med syfte att få så fylliga och förutsättningslösa beskrivningar som möjligt. För att möjliggöra detta, intogs ett kritiskt förhållningssätt mot de egna antagandena under intervjusituationen.

Då budskapen som framkom var mångtydiga, gjordes försök att klarlägga om det berodde på brister i kommunikationen eller om de speglade de motsägelser som informanterna upplevde. Det föreligger en spänning mellan att lägga förförståelsen åt sidan respektive att använda den för att kunna förstå och sätta sig in i respondenternas situation. För att balansera dessa poler, användes en medveten kvalificerad naivitet.

Det förelåg från forskarens sida en önskan om att intervjun skulle utgöra en så positiv upplevelse som möjligt för informanterna. Det fanns dock en beredskap att hantera respondenternas reaktioner av obehag om det skulle ha blivit aktuellt. En medvetenhet om de

potentiella gränsöverträdelserna av informanternas personliga gränser förelåg och behandlades med varsamhet.

Hos någon av respondenterna stod det klart, att intervjun hade framkallat en förändring i hur hen tänkte om forskningsämnet. Det blev tydligt att intervjun gett båda parter nya insikter tack vare informantens egen öppenhet och vilja att reflektera över nya Möjligheter att utföra sitt arbete på. Även för några av de andra sju informanterna uppfattades att någon förändring Skett tack vare att ämnet kom att stå i fokus.

Rekrytering

Under september 2023 togs kontakt med verksamhetschefer för tre olika kommunala familjerådgivningsmottagningar, en mottagning i privat regi samt en familjerådgivning i Svenska kyrkans regi. I oktober togs kontakt med ytterligare en av Svenska kyrkans familjerådgivningar.

Verksamhetscheferna ställde sig positiva till att ge tillstånd för att genomföra studien men sedan visade det sig vara svårare att Få kontakt med familjerådgivare som var beredda att ställa upp på en intervju. Undantaget var två familjerådgivare på två olika mottagningar som svarade direkt med jakande svar. Verksamhetscheferna på de övriga mottagningarna kontaktades ett flertal gånger med en vädjan om att de skulle uppmuntra familjerådgivarna att höra av sig. Författaren kom av en slump att stifta bekantskap med två familjerådgivare från två olika mottagningar. De sa sig gärna ställa upp och besvara frågorna och påverkade sedan sina kollegor till att medverka trots hög arbetsbelastning.

Intervjuer med åtta familjerådgivare, sex inom kommunal verksamhet och två inom Svenska kyrkan, genomfördes under oktober och november 2023.

Intervjuerna varade mellan 47 minuter och en timme och tio minuter med ett genomsnitt på drygt 56 minuter per intervju.

Respondenter

Respondenternas genomsnittliga ålder var knappt 53 år vid intervjutillfället (hösten 2023). Två av de åtta informanterna identifierade sig som män, resten som kvinnor. Alla som intervjuades var socionomer i sin grundexamen. Sammanlagt har informanterna varit yrkesverksamma som socionomer i 205 år vilket utgör ett medeltal om nästan 26 år per person. Den som varit verksam längst tid, 36 år, tog sin socionomexamen 1987 och de som senast hade tagit sin socionomexamen, två personer, hade gjort det 2004.

Samtliga respondenter hade genomgått steg 1 i psykoterapi. Flertalet (sex av åtta) hade gått steg ett med familjeinriktning medan en av dem hade gått steg ett med

psykodynamisk inriktning och en hade relationell inriktning. Sex av familjerådgivarna var även legitimerade psykoterapeuter med familjeinriktning. Sex av dem hade gått ut sin legitimationsgrundande utbildning 2015, en hade gått ut 2014 och en 2012. Fyra av dem var även handledarutbildade (det vill säga steg tre) med familjeinriktning. Bland alla de vidareutbildningar informanterna hade genomgått, är av särskilt intresse för studien, att de flesta hade utbildning i EFT, Emotionally focused therapy.

Två av respondenterna arbetade inom Svenska kyrkans familjerådgivning på två olika mottagningar och sex av respondenterna arbetade inom kommunal familjerådgivning vid två olika mottagningar. Mottagningarna var belägna i södra delen av Sverige, söder om Stockholm.

Förhållningssättet var i mötet med respondenterna neutralt och öppet från forskarens sida. Avsikten var, att inte påverka svaren på något sätt (Fejes & Thornberg 2019). Alla intervjuerna inleddes med att respondenterna informerades om att deras medverkan var frivillig, att de inte behövde besvara alla frågor samt att de i efterhand kunde göra tillägg om de skulle komma på något som de önskade komplettera med. Respondenterna blev också informerade om att materialet skulle komma att publiceras pseudoanonymiserat. Senare erhöll de via e-post en skriftlig blankett för samtycke till att delta i studien, som efter att de fyllts i och returnerats, sparats på ett USB-minne förvarat inlåst i ett kassaskåp tillsammans med samtyckesblanketter från verksamhetscheferna.

Alla respondenterna fick ta del av det empiriska materialet efter att intervjun blivit transkriberad. Efter genomläsning ombads familjerådgivarna att komplettera, dra ifrån eller korrigera eventuella felaktigheter samt godkänna användandet av data vilket samtliga också gjorde, trots hög arbetsbelastning.

Analysarbetet

Den kvalitativa analysmetod som använts i studien är tematisk analys enligt Braun och Clarke (2006), vilken utgör en metod som väl lämpar sig för att organisera, analysera och identifiera teman i datamaterialet. Metoden används ofta i studier inom det psykologiska forskningsfältet då man avser att undersöka respondenters upplevelser. (Braun & Clarke, 2006) Metoden lämpar sig speciellt bra för att analysera informanternas föreställningar eller tankar kring sociala fenomen (Winnig, 2022). Fördelarna är att forskaren får en fyllig beskrivning av en stor mängd data, möjligheten att generera oförutsedda insikter, samt är förhållandevis lättillgänglig även för den mindre erfarne forskaren. (Braun & Clarke, 2006) Dessutom är metoden teoretiskt flexibel (Winnig, 2022).

Analysprocessen var induktiv dvs empiristyrd. De data som analyserades utgjordes av ordagranna transkriptioner skapade från de digitala inspelningarna av intervjuerna. Transkriberingen av materialet har inneburit att viss information har gått förlorad, såsom exempelvis intonation och betoning av ord (Polkinghorne, 2005). Därav har lyssnande av inspelningarna av intervjuerna gjorts vid sidan om att transkriptionerna lästs.

Analysprocessen följde de steg som föreskrivs av Braun & Clarke (2006);

När alla intervjuer var genomförda och alla transkriptioner godkända, ägnades omfattande tid åt att stifta bekantskap med och bli väl förtrogen med materialet. Som andra steg i processen utmejslades och kodades initiala koder varefter, som ett tredje steg, skapades preliminära teman. Därefter gick temana igenom och granskades. Som ett femte led, eftersöktes essensen i temana, definierades och namngavs varefter de skrevs ihop och redogörelsen formulerades. Därefter kopplades teman till teorier (Braun & Clarke, 2006).

Etiska överväganden

Etik handlar om hur man kan generera kunskap på ett ansvarsfullt sätt. Inom kvalitativ forskning kan det uppstå motsättningar mellan att erhålla kunskap och etisk omsorg. En alltför omfattande respektfullhet gentemot informanterna kan få till följd att man inte kommer åt kärnan i respondenternas utsagor. Å andra sidan kan alltför djupgående frågor få till följd att respondenterna utsätts för en kränkning. (Kvale & Brinkmann, 2014)

Genom att frågorna inte berörde respondenternas egen trosuppfattning eller religiösa tillhörighet utan enbart handlade om deras yrkesutövning, kan risken för kränkning anses ha minimerats. Det var också så, att frågorna inte rörde personligt känsliga ämnen, respondenternas privatliv eller då sådana sidospår framkom, inte har tagits med i empiriredovisningen och analysen, då de inte ansågs vara betydelsefulla för studiens resultat. Därpå följde bedömningen, att respondenterna inte skulle komma att lida men av studiens publicering. En samlad bedömning gjordes, att nyttan av studiens resultat skulle överväga den skada respondenterna skulle kunna komma att erhålla av sitt deltagande, vilket ansågs rättfärdiga studien (Kvale & Brinkmann, 2014).

Respondenternas konfidentialitet, dvs att respondenternas namn, arbetsplats och övriga privata data inte framgår i studien, har säkerställts. Detta har ställts mot det vetenskapliga kravet att ge så pass mycket information att det är möjligt att upprepa studien för andra forskare om detta skulle bli aktuellt.

Kravet på samtycke och frivillighet måste anses vara uppfyllt då samtliga respondenter informerades om syftet med studien, dess upplägg och att de kunde välja att avstå från att delta i studien utan att ange något skäl dvs att deltagandet skedde på frivillig

grund. Samtliga respondenter har undertecknat en samtyckesblankett där de bekräftade att de erhållit denna information. Respondenterna fick också information om att de kommer att få del av det färdiga resultatet då det är klart. Då förfrågan till verksamhetscheferna inte resulterade i att några respondenter anmälde sitt intresse för att delta i studien, utan att intresseanmälningarna gjordes efter att kontakt etablerats med respondenterna, kan det uteslutas att respondenterna deltagit i studien med anledning av att deras överordnade pressat dem till att delta.

Vilka konsekvenserna skulle bli för respondenterna av att delta i studien har noga övervägts. En bedömning gjordes, att deltagande i studien inte skulle innebära någon risk för allvarliga men för respondenterna. Dock skulle obehagliga känslor kunna väckas vilket dock inte bedömdes utgöra en etisk risk. Om sådana känslor skulle framkomma, skulle intervjuaren inneha kompetens om psykologiska krisreaktioner och samtalsterapeutiska färdigheter som skulle kunna användas till gagn för respondenterna. Respondenterna befann sig också omgivna av kollegor som innehar terapeutisk kompetens. Deltagandet i intervjuerna sågs istället kunna utgöra ett tillfälle för reflektion över hur respondenterna betraktar och handskas med frågor som rör klienternas religiösa trosuppfattning. De potentiella fördelarna för informanterna och vikten av den kunskap som beräknades kunna utvinnas bedömdes uppväga risken att respondenterna skulle lida skada och kan därmed rättfärdiga ett beslut att genomföra studien.

Det har funnits en ambition att uppnå hög vetenskaplig kvalitet vilket innebär att de framlagda resultaten förhoppningsvis är så korrekta och representativa för forskningsområdet som möjligt. De är kontrollerade i största möjliga utsträckning och forskningsprocessen har presenterats på ett transparent sätt. Det har inte funnits några band eller ekonomiska intressen till någon som skulle kunna påverka resultatet. (Kvale & Brinkmann, 2014)

Den insamlade data, empirin liksom studien i sin helhet kommer inte att användas i kommersiellt syfte eller till men för respondenterna, varmed nyttjandekravet kan anses vara uppfyllt.

Resultat

En undanskymd plats

Det första temat behandlar vilken plats klienternas religiositet och trosuppfattning intar i de samtal familjerådgivarna bedriver tillsammans med sina klienter, som företrädesvis utgörs av par. Är det något man ägnar någon tid och intresse?

Av intervjuerna framkommer det att klienters religiositet och trosföreställningar intar en undanskymd plats inom den familjerådgivning informanterna bedriver. Detta stärker den ursprungliga tanke som fanns vid studiens inledning.

Flera familjerådgivare tyckte att det är ett intressant ämne som de dock inte funderat så mycket över.

”Jag tänkte egentligen på hur lite det har tagit plats i mitt eget arbete. Och att det är en intressant frågeställning som jag egentligen inte har reflekterat så mycket över under de åren som jag har arbetat med familjer och par. Och att det egentligen inte har så mycket med min syn på religion eller andlighet att göra utan mer kanske att jag inte kopplar ihop de två sakerna i samtalet i någon större utsträckning.”

Flera sa sig först inte ha kommit i kontakt med ämnet men senare under intervjuerna kunde de erinra sig tillfällen, då det faktiskt dykt upp. Det förekommer att klienter för sin religiositet på tal, om än med varierad frekvens och inte alltid så tydligt. När detta sker, krävs mod och kunskap från familjerådgivarens sida för att ställa fördjupande frågor om ämnet enligt en av respondenterna. En annan sa att det är nödvändigt att man som terapeut visar sig öppen och intresserad när ämnet dyker upp för att man ska prata vidare om det.

” jag har ju par som har tangerat det här med tron och ibland har vi gått vidare med det men de flesta gångerna har jag inte riktigt vetat hur jag ska gå vidare, hur jag ska fråga.”

En familjerådgivare berättade att även när hen fått tankar om att paret har en religiös övertygelse eller tillhörighet har hen inte fört det på tal. Ämnet verkar ha en tendens att rinna ut i sanden även då klienterna berättar om det; ”jag Gräver inte i det när det nämns”.

Eftersom det andliga livet kan utgöra en viktig mötesplats för paret, ansåg en informant att ämnet utgör en viktig del av parets liv att tala om. När klienterna får utrymme att tala om sin religiositet, upplever en respondent att det infinner sig ett lugn.

” Jag upplever att när det får finnas med infinner sig ett lugn. Precis som när man benämner något om sex, det blir som att det får finnas med här. Det är inget konstigt, inget den här terapeuten inte vill tala om eller som den här terapeuten tycker är obekvämt. Jag upplever att människor uppskattar det, att det får finnas med. Sedan blir det ibland mer och ibland mindre prat om det. Men att det får finnas med som en självklar del av parets relation eller familjelivet. Det kan ju också handla om vad man vill ge barnen.”

En annan familjerådgivare menade att det inte är något märkvärdigt att tala om klienternas trosuppfattning, det är som att tala om vilket ämne som helst, de tar sig an alla

frågor på samma sätt. En av respondenterna sa sig ha ett stort intresse av ämnet och sa sig gärna gå in på det när det dyker upp i samtalen.

Sammanfattningsvis intar klienters religiositet en undanskymd plats i familjerådgivarnas samtal. Ämnet fördes nästan aldrig på tal hos några av respondenterna medan det för några enstaka informanter förekom med jämna mellanrum. Det kunde hos några av respondenterna skönjas en osäkerhet gällande hur man går vidare, då ämnet förs på tal medan någon annan inte ansåg att ämnet var något märkvärdigt att prata om.

Paret leder dansen

Det andra temat avser att beskriva hur man i sessionen kommer in på parets religiositet och i vilka sammanhang ämnet kommer upp.

Det framstår som tydligt, att ingen av familjerådgivarna själv tar upp ämnet under sessionerna utan när det talas om, sker det på klienternas initiativ. Eller som en av respondenterna sa; ” Jag frågar inte om de inte för det på tal”. Respondenterna var noga med att poängtera att klienterna själv får formulera vad de vill ha hjälp med eller vad som är deras bekymmer. Religiositet är inget informanterna själva tar upp om det inte är knutet till parets problematik.

En annan informant beskrev det som att

”vi befinner ju oss där paret för oss. Det är ju vad de vill prata om. Vill de prata kring sin tro eller religiösa övertygelse är det ju där vi befinner oss. Vi för ju inte dem till någon särskild plats.”

En av respondenterna som inte hade någon vidare erfarenhet av att tala om klienternas trosuppfattning skulle kunna tänka sig att någon fråga kring ämnet skulle kunna ingå i den inledande kartläggningen över parets liv. En av informanterna hade kunnat lägga märke till att det fanns mycket som var knutet till religion i samband med att man ritade upp klienters genogram utan att närmare kommentera det. Någon av familjerådgivarna sa att ämnet inte kändes naturligt att tala om. Betraktar man sessionen som en dans, är det paret som leder dansen och terapeuten som följer och det är parets berättelse som avgränsar dansgolvet. Det behövs en särskild signal eller något konkret tecken från någon av klienterna för att man ska avvika från det inrutade området och bege sig ut på religionens och trons marker. När de gör det, sker det eftersom det bedöms vara meningsfullt för paret. Ett vägledande tecken kan utgöras av en slöja, en kippa eller ett kors i halsbandet men vanligast är ändå att paret för det på tal för att man ska komma in på ämnet.

”Är det så att klienten själv tar upp det, att det här är viktigt, då känns det för mig helt oladdat. Då skulle jag inte ha några svårigheter att prata om det. Det tror jag

inte i alla fall. Jag tycker inte jag haft det de gånger det varit aktuellt. Men om de inte gör det, då... Det är ändå den signalen jag behöver, att klienten själv uttrycker sig kring de som något som skulle vara hjälpsamt eller som känns som en trygg punkt eller en betydelsefull riktning i deras liv. Annars kommer det inte av sig själv från mig.”

En familjerådgivare, anställd inom Svenska kyrkan, hade erfarit att många klienter antingen när de per telefon bokar tid eller direkt vid första sessionen inleder med att berätta att de inte är med i Svenska kyrkan eller att de inte är troende. De vill då erkänna detta så fort som möjligt varpå de försäkras att de ändå är välkomna.

Sammanfattningsvis ligger ansvaret helt och hållet på klienterna att ta upp frågor som rör deras religion och trosuppfattning. Ibland nämner klienterna något om sin religionsutövning i förbigående men det är inte alltid som respondenterna frågar vidare om ämnet och dess betydelse för paret. familjerådgivarna har inte något frågeformulär som de använder under kartläggningsfasen, där frågor om religiös tro förekommer.

Teologisk utbildning, erfarenhet och rädsla styr liksom öppenhet och intresse

Det tredje temat är uppdelat i tre underteman varav det första behandlar de bakomliggande orsakerna till att klienternas religiositet intar en sådan undanskymd plats i sessionerna som den gör, med fokus på faktorer som har med respondenterna att göra. Det andra undertemat handlar om faktorer som bidrar till att klienterna inte väljer att sätta ord på sin religiositet. Det tredje undertemat belyser faktorer som bidrar till att ämnet faktiskt tas upp och finns med i terapisalet.

Brist på teologisk utbildning, fel kontext och brist på erfarenhet:

Den vanligaste förklaringen som framkom till att ämnet inte berörs, var att familjerådgivarna inte har någon teologisk orientering eller utbildning i ämnet. Det kan vara så som en av familjerådgivarna, som också arbetade som handledare åt andra familjerådgivare, menade att sex och religion ofta är två ämnen som terapeuter har svårt att tala om. Detta bekräftades av en annan respondent som uttryckte en osäkerhet om hur hen ska gå vidare när ämnet tagits upp. Ett par av familjerådgivarna hade genomgått någon form av sexologisk utbildning vilket de upplevde, underlättade för dem att ställa frågor relaterade till sexualitet medan motsvarande teologisk utbildning inte erhöles.

”Vissa ämnen har vi lärt oss att vi ska fråga mer om till exempel samliv och det finns till och med utbildningar. Vi har gått sexologikurs och vi försöker att mer och mer få in de frågorna och normalisera det i våra samtal. Men så vitt jag vet finns inget kring folks tro eller religion (...).”

En av de kommunala familjerådgivarna pekade på att kontexten, en kommunal verksamhet, utgör ytterligare en förklaring till att hen inte ställer frågor kring klienternas trosuppfattningar. Enligt denna respondent utgör inte den kommunala familjerådgivningen den kontext som är öppen nog att göra ämnet tillgängligt för att diskutera det. Informanten menade att en familjerådgivning som bedrivs inom en religiös kontext utgör ett bättre forum för dylika frågor att samtala kring. Någon av respondenterna sa att folk vänder sig dit de kan förvänta sig att bli förstådda och att det kan vara lättare att prata med någon som har samma värderingar.

” Men kyrkorna har ju också diakoner, präster, så det finns andra man kan vända sig till med de här frågorna. Medan vi är en sådan här samhällstjänst. Jag tänker att du söker hjälpen där du tror du blir bäst förstådd. Om man är aktivt troende kan det vara lättare att ta hjälp av någon som lever efter samma värderingar. Medan vi är den kommunala familjerådgivningen. Då blir det mer naturligt för de som inte har religionen så aktivt i sina liv att vända sig till oss.”

Att denna tes inte är självklar, visade sig hos en av familjerådgivarna som var anställd inom Svenska kyrkan som ser sig själv som socionom och psykoterapeut och är öppen med det gentemot klienterna. Utan någon teologisk bas att utgå från, menade hen liksom flera av de kommunalt anställda, att de är ute på osäker mark dit de tvekar att bege sig. De känner att de inte är insatta i de religiösa frågorna och då de kommer upp till diskussion, hänvisar de hellre till församlingen där de vet det finns personal som är utbildad just i de religiösa frågorna.

När någon av respondenterna försökt fråga vidare om klientens religiositet, upptäckte hen att det inte var så lätt att navigera i och att det därför rann ut i sanden. Det man sällan gör, resulterar inte i att man erfar den säkerhet som just erfarenhet av situationen ger. Just bristen på erfarenhet av att samtala kring klienternas religiösa tro eller övertygelser var en annan faktor som togs upp bland respondenterna. En respondent sa att det närmaste hen kommit religiositet i sitt terapeutiska arbete, utgörs av hens erfarenhet av att arbeta med tolvstegsprogrammet. Men i övrigt sa sig informanten inte ha kommit i kontakt med frågorna i vare sig utbildning eller kollegiala diskussioner.

En annan informant pekade just på att det säkert hade varit lättare om hen hade haft mer erfarenhet av att tala om ämnet med sina klienter. Hen ansåg att erfarenhet av att göra det skulle generera fler frågor och ge underlag för något hen skulle förstå på ett helt annat sätt.

Det kan vara så, att bristen på erfarenhet att tala om ämnet, kan resultera i att ämnet känns obekvämt att tala om. Någon pekade på att det kändes alltför privat att fråga om. Någon

annan sa att frågan kändes tabu att ta upp. Att frågor kring religiositet inte finns upptagna i något formulär med färdiga frågor togs upp av flera respondenter som en hindrande faktor för att ta upp ämnet.

Familjerådgivningens huvudsakliga fokusering på parens relationella problematik framhölls som ytterligare en faktor som bidrar till att parens religiositet inte blir föremål för vidare utforskning.

En familjerådgivare menade att religiositet i allmänhet inte belyses i särdeles hög grad ur ett samhällsperspektiv. Om det varit mer frekvent förekommande, exempelvis i massmedia eller i dramavärlden, hade det kanske inte känts så tabu att tala om.

”Sen spelar ju givetvis massmedia en stor roll om man på något sätt skulle bestämma sig för att kunna dramatisera kring det. Det kan vara en dokumentär, det kan vara en serie, något som hjälper oss alla att göra det lite lättare att ta upp de här frågorna. Så lite i mig själv och lite av krafterna runt omkring skulle kanske göra det lite bättre.”

Faktorer som hindrar klienterna att sätta ord på sin religiösa tro eller övertygelse:

Bland de faktorer som bidrar till att de hjälpsökande paren inte pratar öppet om sin religiositet framhöll en av informanterna att klienterna är försiktiga och inleder inte med att berätta om det av rädsla för att bli betraktade som avvikande och att det ska komma att dominera hur terapeuten ser på dem.

”Ja tänker att ju fler områden i människors liv som kan vara talbara i sådana här sammanhang, desto bättre tror jag det är. Då kanske religion och andlighet också behöver lyftas upp som ett godkänt samtalsämne. Som att det är okej att komma hit och vara religiös på något sätt. Det skulle kunna vara så att man möts med att det skulle kunna vara något suspekt i dagens samhälle. Man sticker ut lite. De lyfter inte ämnet av den anledningen eller av att inte veta, hur de blir bemötta utifrån det här. Kommer det att finnas synpunkter eller dömanden eller föreställningar eller förutfattade meningar om mig utifrån min religion? Att det på något sätt färgar terapeutens bild av mig. Det tror jag säkert.”

faktorer som bidrar till att klienternas religiösa övertygelse tas upp under sessionerna:

Öppenhetens viktiga roll bekräftas bl.a. av att på en av Svenska kyrkans mottagningar framhölls just öppenhet som en bidragande faktor till att par kan ta upp frågor som rör deras religiositet utan att vara rädda för att bli betraktade med misstänksamhet.

” Jag kan tänka mig att en del vänder sig till oss för att man kan vara mer öppen med sin tro här. Det blir inte något konstigt eller så. De känner sig fria att, om de känner et behov av det, att prata om sin religiösa övertygelse och tro. Nyttan är väl att kunna vara så genuin och äkta som möjligt, att det inte blir något filter som innebär att jag inte kan eller får dryfta detta eller att jag blir värderad eller så. Jag hoppas att vi har ett icke-värderande sätt och att man känner sig fri att kunna prata om sin tro på ett öppet och genuint sätt.

För att bli auktoriserad familjerådgivare inom Svenska kyrkan måste man genomgå utbildning i hur man kan tala om religiösa frågor för att erhålla auktorisation. Detta kan utgöra en bidragande orsak till att man framför allt på en av de två mottagningar som drivs av Svenska kyrkan och som ingick i studien, kände en öppenhet att tala om ämnet.

Om familjerådgivaren har ett intresse av de religiösa frågorna och tycker det är stimulerande att prata om, verkar det underlätta för att ämnet ska lyftas upp.

”Jättespännande! Och ett ämne som jag har intresserat mig för en längre tid. Jag har nog alltid varit intresserad av människors spirituella eller vad man nu kallar det, trosuppfattning. De andliga dimensionerna i livet eller existentiella frågorna. Jag tror att jag alltid varit intresserad av det och sedan har ju inte det minskat (skratt) med tiden.”

Sammanfattning: Från familjerådgivarnas sida hindrar bristen på teologisk orientering/utbildning dem från att ställa frågor kring ämnet eller fråga vidare när ämnet kommer upp. Detta resulterar i en brist på erfarenhet av att tala om klienters religiositet som i sin tur skapar en osäkerhet i att tala om ämnet. Respondenterna anser också att den kontext som den kommunala familjerådgivningen befinner sig i inte utgör ett sammanhang som är lämpligt för att belysa de religiösa aspekterna av klienternas liv. Det framkom också att en allmänt utbredd tystnad kring frågorna påverkar i vilken grad man kan tala om dem och efterlyser att dem blir mer belysta i den allmänna samhällsdebatten och i kulturlivet. Klienters rädsla för att bli stämplade som avvikande utgör de starkaste orsakerna till att klienterna inte sätter ord på sin religiösa trosuppfattning. När ämnet väl berörs, kan en utbildning i hur man talar om de teologiska frågorna samt ett intresse för ämnet hos terapeuten vara bidragande orsaker till att ämnet lyfts upp i ljuset.

Gemenskap, tillhörighet & samhörighet men också dubbelliv och paradoxer

Vad man pratar om när klienternas trosuppfattning omtalas redovisas i detta fjärde tema.

När ämnet smygs in och uttalandena behöver tolkas:

Det är en del av respondenternas erfarenhet, att klienter ofta inte säger rakt ut att de har en religiös tro men att de ändå gör uttalanden som familjerådgivarna tolkar som att klienterna är religiösa. Exempelvis berättar ett par indirekt att de är muslimer när de tackar nej till ett glas vatten med hänvisning till att de fastar denna månaden. På liknande sätt är det med de par som berättar att de brukar gå i kyrkan varje söndag, vilket då sannolikt innebär att de är kristna. Då kan en av respondenterna använda det som en ingång till att tala om att de har en tro och vad det betyder för deras relation och familj.

Några av informanterna menade att om man fördjupar sig i klienternas religiösa trosuppfattning beror på om det är de religiösa värderingarna som ligger till grund för att paret söker hjälp.

NÄR DEN RELIGIÖSA TRON ÄR UPPHOV TILL RELATIONELLA PROBLEM:

I en del parförhållanden kan olika engagemangsgrad i de religiösa organisationerna utgöra ett problem mellan parterna. En av familjerådgivarna berättade att det kan vara så, att den ene är mer konservativ och den andre mer tveksam eller vill leva sitt liv på ett annat sätt, vilket kan leda till en splittring. Familjerådgivaren har kontakt med par som säger att de är kristna och aktiva i kyrkan och att det kan vara så, att de har olika idéer om hur engagerade de vill vara i kyrkan och vilken betydelse församlingen har för dem. Familjerådgivaren ansåg att det kan behöva klargöras för att öka förståelsen för olikheterna och vad det betyder för paret.

Är ämnet något paret själv har svårt att tala om, Om det är något tabubelagt eller något som är en springande öm punkt och familjerådgivaren gör bedömningen att det behöver lyftas, anser informanten att det finns större anledning att ställa fördjupande frågor kring det.

När de olika individerna i ett par inte delar samma religiösa värderingar kan det lätt uppstå svårlösta konflikter. En familjerådgivare berättade att ämnet ibland kommer upp som frågor om hur man ser på vissa värderingar. Även om anledningen till att klienterna kommer till familjerådgivningen inte är att de har problem med att de inte delar samma trosuppfattning, kan frågan om hur de lever i sin religion aktualiseras. Konflikter kan uppkomma som handlar om hur man vill fira jul och andra högtider. Ofta försöker man kompromissa men det är inte lätt när det är olika viljor inblandade.

Om den ena parten är troende och den andre inte är det, kan det innebära problem genom att den troende känner sig ensam när det gäller deltagande i gudstjänster och andra kyrkliga arrangemang.

”Någon gång har det varit en klient som jobbar inom kyrkan och som har en partner som inte gör det då det varit ett problem rent relationellt. Man

delar inte tron med sin partner. Då har det blivit ett bekymmer för den partnern som är troende. Partnern deltar inte i gudstjänst eller den gemenskapen. Detta har jag absolut erfarit.”

Religionsutövningen kan också utgöra ett konfliktämne hos separerade par som har barn tillsammans. Den troende parten kan komma att utveckla sin religiositet och känna en starkare vilja att vara mer aktiv inom de religiösa sammanhangen vilket kan ifrågasättas av den andre parten, speciellt vad det gäller barnen.” måste du gå till kyrkan med barnen varje söndag? Det verkar ju vara väldigt överdrivet.” Att då försöka komma fram till en ömsesidig respekt parterna emellan, så en av familjerådgivarna, är ett viktigt mål. Familjerådgivaren hade erfarit att en icke-troende part hade kunnat säga;

”jag förstår att det här är viktigt för dig. Om du går i kyrkan varje söndag och du har barnen varannan söndag då får de väl hänga med dig. Till slut blir de väl tillräckligt gamla för att själv bestämma om de ska gå med eller ej.”

Liknande resonemang har en av familjerådgivarna haft med par där den ena är muslim och den andre inte troende. Då kan det gälla om barnen ska äta griskött eller ej.

Även om ingen av paret själva är aktivt religiöst utövande, har man med sig värderingar från föräldrarna men lever inte sitt liv som de gör. Det innebär ständiga slitningar i att behöva ta hänsyn till föräldrarna och övrig släkt.

Det finns hos många par en övertygelse om att man inte ska ha sex innan äktenskapet men ändå en vilja ha en slags närhet. En av respondenterna hade träffat ett par, där mannen ansåg att kvinnan frestade honom. Då talade man om hur de skulle förhålla sig till varandra och dela på ansvaret båda två.

Några av respondenterna talade om att för många par eller dess föräldrar var skilsmässa något förbjudet, knutet till religiösa påbud. Men det finns också med en aspekt kring vad omgivningen eller församlingen ska tycka. För många- och här framhäver en familjerådgivare katoliker - sitter det så djupt, att det inte ens utgör något tänkbart alternativ fast båda två skulle vilja att man gick olika vägar. Det är inte möjligt att ens närma sig tanken.

För en av familjerådgivarna känns det svårare att tala om otrohet med par som hen vet tillhör en frikyrka. Hen kan fråga om hur deras församling ser på företeelserna men vågar inte gå vidare i det spåret. Hen kan tycka att det känns som om de tycker att de inte borde ägna sig åt sådana företeelser eller tror att hen tycker att de borde vända sig till en pastor istället. Familjerådgivaren pekar på att det kan ligga en paradox i att ha Guds bud som ledstjärna men handla i motsatt riktning.

”Om de brottas med att man är otrogen eller att man tänker på någon annan eller inte längre älskar varandra så känns det som att det kolliderar på ett sätt som blir paradoxalt. Dvs hur ska man förstå någon som har en tro som förespråkar en viss inställning till livet samtidigt som man inte själv lever upp till det? Där tycker jag det kan bli spänningar.”

Ibland anser respondenten att det kan kännas lättare att indirekt tala om hur beteendet kan värderas utefter olika bud, som en synd. Att fråga om hur församlingen ser på beteendet kan vara ett indirekt sätt att fråga om hur Gud skulle se på beteendet.

”Jag har en person som går hos mig som kom själv och berättade om otroliga otrohetsaffärer, han var gift. Han skyllde ganska mycket på att hon inte var tillgänglig och inte accepterande osv. Jag frågade honom vid ett tillfälle; ”kan du också betrakta det du gjort som en synd?” Än idag, ett år efter att vi träffades, tar han upp det som en stor insikt när han förstod att hans handlingar också kunde speglas utifrån den tro han hade och fortfarande har. För honom blev det en stor insikt.”

En respondent berättade om ett par där den ene var muslim och den andre kristen. För att inte såra någon av föräldrarna, döpte de sitt barn i smyg. De hade berättat om hur de lidit av att inte kunna ha dopet öppet och hur jobbigt de tyckte det var att förhålla sig till familjerna runtomkring. Fast ingen av dem var aktivt troende, spelade religionen en viktig roll i deras liv genom det inflytande föräldrarna hade över dem. Flera familjerådgivare vittnade om att en del par de mött, kände sig tvungna att leva dubbelliv; ett liv inför sina föräldrar där kvinnan är den som serverar mannen och sköter om barnen och ett annat, mer jämställt liv där mannen även kan byta blöjor. Detta skulle aldrig mannen kunna göra inför sina föräldrar. De sa att

”när vi stänger dörren så lever vi så som vi vill men när vi är i större sammanhang, då agerar vi utifrån den tro eller det vi är uppvuxna med. (...) Vi är inte beredda att bryta med vår familj så vi har valt att leva så här.”

En familjerådgivare hade erfarit att en man genom sin uppfostran lärt sig att hans föräldrar alltid ska prioriteras framför hans fru. Detta ställde till det i hans relation till sin fru. En annan hade hört en kvinna beklaga sig över att mannen alltid skulle gå före, framför, henne. När de började prata om och ifrågasätta detta, visade det sig att han inte menade att vara nedlåtande, det var bara så han hade lärt sig att det skulle vara utan att tänka närmare på det.

En annan kvinna, som sökte hjälp i enskilda samtal, hade beklagat sig inför en av familjerådgivarna och berättat att hon kände sig utnyttjad för att hon var troende. Hon tyckte

att hennes partner missbrukade att hon var så förlåtande. De kunde då prata om var kvinnan hämtat det ifrån och hur tron kommit till henne genom hennes mamma och mormor. De kunde se hur hon fått det genom den människosyn de skickat med henne.

När den religiösa tron eller övertygelsen utgör en positiv kraft i parens liv:

En respondent menade att religiositeten hos en del par visar sig som en sammanhållande kraft såsom exempelvis när klienterna berättar att de är aktiva inom kyrkan och att det då oftast utgör något positivt i deras liv. Det kan vara att barnen sjunger i kören där. Respondenten tänker att de nämner det i en positiv anda och hen får en känsla av att där är de aktiva, där har de en gemensam tillhörighet, en samhörighet.

När samtalen kommer att handla om existentiella frågor, om att tillhöra, att vara människa och om mening, letar en av familjerådgivarna efter en ingång till de mer andligt präglade frågorna för att kunna fråga vidare om dem i det sammanhanget.

Någon av respondenterna hade varit med om att par sett det som det viktigaste att man tror på Gud. Man ser att kristendom, judendom och islam tillhör samma familj. När en muslim och en kristen blir ett par, händer det att den ena konverterar som ett sätt att bli accepterad av familjen. De tror båda på Gud och den ena konverterar för att de ska tillhöra samma kyrka för att familjen ska se att de gör det här tillsammans.

En familjerådgivare hade frågat ett par, som hen visste var troende, om de bad tillsammans. De hade svarat att det gjorde de inte längre, men hade gjort det tidigare. Den ena sa, att hen gärna såg att de började be tillsammans igen. De kunde prata om det i sessionen; hur skulle ni nu kunna be tillsammans? Den religiösa tron utgjorde en dimension för att hitta trygghet och samhörighet vilket man pratar om i Emotional focused therapy. Familjerådgivaren menade att hen kan ställa frågor om vilken mening Gud har med deras liv. Utifrån ett resiliensperspektiv kan hen prata om faktorer som medför att paret inte bara kan ta sig igenom svårigheterna utan även komma ut på andra sidan med nya erfarenheter och gå stärkta framåt.

Sammanfattningsvis kan upplysningar om klienternas religiösa tro eller övertygelser både smyga sig in i samtalet, vilket ger familjerådgivaren upphov till att tolka uttalandena men också uttalas direkt som en orsak till deras problem, även om det sällan är detta som de uppger utgör orsaken till att de söker kontakt på familjerådgivningen. Problemen kan bestå i parternas olika engagemangsgrad i de religiösa samfundet eller att de har olika värderingar som är sprungna ur religionen. Värderingarna kan visa sig i olika uppfattningar om hur man ska fira olika högtider, om man ska döpa sitt barn, om man ska låta barnen äta griskött eller

om hur långt man ska gå sexuellt innan man är gifta. Ämnet kan också komma upp genom att en individ anser att ens förlåtande sida missbrukas av den andre.

När religionen omtalas på ett positivt sätt är det i regel genom att man delar ett religiöst engagemang eller att den religiösa tron utgör en viktig källa till resiliens för paret. Religionen kan också användas för att ge klienten viktiga insikter om sitt handlande utifrån religiösa påbud.

En glädje, trygghet och sammanhållande kraft men också en källa till påfrestningar

Det femte temat behandlar vad familjerådgivarna tänker om vilken betydelse den religiösa tron spelar i parens liv.

De flesta av informanterna som talat med klienterna om deras religiositet, hade kunnat se att den innebär en stor glädje i deras liv som de ägnar en stor del av sin tid åt. En informant ansåg att det kan vara svårt för paret att förstå varandra om de inte delar tron och att olika förklaringsmodeller kan störa relationen. En respondent ansåg att tron inte kan likställas med ett intresse utan är något mycket mer, på ett djupare plan knutet till klientens värderingar medan en annan betraktade religiositeten på samma sätt som ett fotbollsintresse.

En av respondenterna talade om att de spänningar som finns inom relationen även kan smitta av sig på religionsutövandet. Om det är så att endera partens tro eller intresse för religionen förändras, kan det skapa ett avstånd mellan parterna vilket inte alltid är så lätt att överbrygga.

”Men ibland tror jag att om det redan ligger en spänning i relationen, det behöver inte vara otrohet, så kan det också smitta av sig på deras tro, att de ibland kan säga ”varför kommer du inte lika ofta till kyrkan” eller någon som kanske har bytt kyrka för att man inte längre vill gå i samma. Så den spänning som kan uppstå i relationen tycker jag ibland smittar av sig även på det andliga och ibland hör jag sådana samtal; ”du vill ibland att vi ska läsa i Bibeln men det vill inte jag eller kanske inte lika ofta. Om man inte hämtar kraften på samma sätt. Så det är min upplevelse att det är både ock.”

Flera av familjerådgivarna kunde tänka sig att den religiösa övertygelsen kan utgöra en trygghet, tillförlitlighet och hopp i klienternas liv och för många är något att luta sig emot. En respondent kopplade ihop religiositeten med resiliens, en källa där klienterna hämtar kraft och mening i svåra stunder. Tron utgör för dessa klienter en skyddsfaktor.

En del av respondenterna kunde se att de religiöst aktiva klienterna har en gemenskap med församlingsmedlemmarna, som de delar tro och ritualer med. Ofta är även en stor del av

släkten också knuten till samma församling. Tron utgör i detta sammanhang en gemensam plattform. Men det kyrkliga engagemanget innebär också krav och förpliktelser och tar tid i anspråk, vilket respondenten jämför med ett fotbollsintresse som familjen delar. Det kan för många par vara svårt att få ihop vardagslivet med de förväntningar som kan finnas inom trossamfundet eller idrottsklubben.

Sammanfattningsvis kan familjerådgivarna se att klienternas religiösa övertygelser både utgör upphov till konflikter mellan paren men också utgör en stärkande, sammanhållande kraft mellan dem. Precis som att den religiösa tron kan ge upphov till konflikter, kan relationella problem avspeglade sig i religionsutövandet.

Stärkt arbetsallians med terapeuten och ökad ömsesidig förståelse

Vilken effekt familjerådgivarna tänker att det kan ha för paren respektive för sessionen att parens trosuppfattning ges tid och utrymme tas här upp som ett sjätte tema.

De som har talat om klienternas religiösa tro eller övertygelse under sessionerna, anser att det har en positiv inverkan på sessionen att kunna tala om det. Så som det beskrivs, är det för några av respondenterna något som kan stärka alliansen.

”På det sättet känns det som att när var och en pratar om sin tro, så känns det som att det är en positiv upplevelse. Att någon visar intresse, någon som visar nyfikenhet precis som tjejen igår när jag frågade hur det går till när hon vänder sig till Gud så känner hon att hon kan fortsätta berätta. Eller att någon berättar att de har kontakt med andar och hur det går till och vilken betydelse det har för honom och att han kom i kontakt med någon som berättade för honom att hustrun var otrogen vilket visade sig vara sant. På den punkten känns det som att det är positivt. Det kanske blir mindre positivt om det är förenat med eller kopplat till de svårigheter de brottas med.”

En av respondenterna hade upplevt att sessionerna kommer att präglas av ett lugn samt en känsla av acceptans om ämnet får utrymme under sessionerna. Religiositeten utgör en viktig del av parens liv och behöver omtalas utan att familjerådgivaren går förbi ämnet.

”Jag upplever att när det får finnas med in finner sig ett lugn. (...) det blir som att det får finnas med här. Det är inget konstigt, inget den här terapeuten inte vill tala om eller som den här terapeuten tycker är obekvämt. Jag upplever att människor uppskattar det, att det får finnas med. Sedan blir det ibland mer och ibland mindre prat om det. Men att det får finnas med som en självklar del av parets relation eller familjelivet.”

En respondent hade erfarenhet av att en kvinna som kom för enskild terapi bad om att få be tillsammans med terapeuten. Familjerådgivaren upplevde det som ett delande som hade en alliansstärkande effekt.

”(...) Hon bad mig att be med henne. Då gjorde jag det. Det var fint. Jag tycker det är fint när någon vill dela något som betyder så mycket för dem. Jag tror det var en positiv upplevelse för kvinnan. Jag tänker att det stärker alliansen. Att det får ta plats.”

En familjerådgivare ansåg att det kan vara bra för paret att prata om sina värderingar. Inte för att övertyga varandra utan för att de ska känna sig förstådda och respekterade i de värderingar de har. Om värderingarna krockar, kan det vara extra betydelsefullt att få tala om det. Att tala om det kan ge den andre parten insikt i varför något är så viktigt för den andre.

En respondent menade att det kan vara givande för paret och deras relation att titta närmare på i vilka övertygelser och vilka värderingar paret kan mötas och var det kan bli en krock. Det kan resultera i en ökad förståelse både för sig själv och den andre. Det kan också resultera i att de kan börja använda sig av en ökad acceptans för varandra och varandras trosuppfattning inom relationen.

”Om det kommer upp i samtalet och vi vågar titta på det så tycker jag det har en positiv effekt eftersom jag visar intresse för dem oavsett om det är deras religion eller vad de gör på fritiden. Det öppna intresset som är fördomsfritt som jag visar kan göra att paret känner sig accepterade och vågar kanske använda sig mer av det i relationen.”

Sammanfattning: Familjerådgivarna tänkte sig att effekten av att fästa uppmärksamhet kring parens religiösa övertygelse kan skapa en ökad närhet och förståelse mellan paret men även bidra till att de känner sig accepterade av familjeterapeuten som möter dem på ett öppet och fördomsfritt sätt. Det framhölls också Att det kan stärka arbetsalliansen mellan paret och familjerådgivaren.

Oreflekterat samband mellan klientens gudsbild och anknytningsmönster

I detta sjunde tema redogörs för respondenternas sätt att koppla samman klienternas anknytningsmönster med klienternas Gudsbild.

Nästan alla familjerådgivarna hade tänkt på och utforskat klienternas anknytningsmönster. Flera hänvisade till att det ingår i Emotional Focused therapy, EFT, som de sa sig arbeta utifrån och att det därför var naturligt för dem att utröna vilket anknytningsmönster klienterna har. En av informanterna ville hellre tala mer öppet om

erfarenheter som klienterna skaffat sig genom livet som har präglat personens förmåga att lita på andra människor, vilket inte är så statistiskt utan blir mer påverkansbart. Men ingen hade tänkt på att undersöka vilken gudsbild paren har och undersöka om det finns något samband mellan exempelvis en straffande Gud och ett ängsligt anknytningsmönster. De flesta visade stor förvåning över att få frågan om de kunde se något samband hos de klienter de träffat, som varit troende, mellan personens anknytningsmönster och personens gudsbild. Familjerådgivarna kopplade istället klientens anknytningsmönster helt och hållet till någon av klientens föräldrar eller till någon annan, för barnet, viktig person.

”Att jag inte har tänkt på det. Nej, spontant har jag inte tänkt på det sambandet. Det är ju roligt att få den frågan som inspiration också. Jag tror att jag är så fast i min smala tankevärld; ”då var det säkert mamma eller pappa och om inte mamma fanns så fanns det säkert någon annan morfar eller mormor som..” Men att jag inte har haft det i repertoaren och inte tänkt på att det kanske fanns någon annan kraft där.”

För en respondent dök ett tydligt samband upp hos en av klienterna hon träffat i enskilda samtal.; ”Den ena kan jag säga hur hennes gudsbild ser ut, hon som trodde att Gud hatade henne för att hon skulle separera.”

Sammanfattningsvis har ingen av respondenterna sett något samband mellan de troende klienternas anknytningsmönster och deras Gudsbild även om alla sa att de arbetade med Emotional Focused Therapy, EFT, som modell. Det förefaller som om det är sällsynt att familjerådgivarna undersöker hur klienternas Gudsbild ser ut.

Inga religiösa ritualer

I detta åttonde tema granskas i vilken grad respondenterna ägnar sig åt religiösa ritualer såsom exempelvis gemensam bön tillsammans med klienterna.

Endast en av informanterna hade erfarenhet av att en gång ha utövat någon religiös ritual tillsammans med klienterna. Familjerådgivaren hade erfarenhet av att ha blivit ombedd att be tillsammans med en kvinna, vilket de då hade gjort. Men det tillhör ovanligheterna. Det var snarare så, att flertalet uppvisade en viss, för att inte säga stor, förvåning över att frågan ställdes. Återigen hänvisade man till att man inte hade någon teologisk bakgrund och man trodde att det var vanligare inom Svenska kyrkans familjerådgivning vilket studien dock inte visar belägg för.

Det framstår som tydligt, att man ser sig som socionomer och psykoterapeuter, oavsett om man arbetar inom Svenska kyrkan eller i kommunal regi.

”Nej. Jag tolkar det som att det hör mer hemma inom ramen för den teologiska utbildningen men det behöver det givetvis inte vara. Det handlar säkert om familjerådgivaren också. Men jag har aldrig gjort det och hade de frågat mig, hade jag hänvisat till församlingen.”

Sammanfattning: Ingen av familjerådgivarna hade ägnat sig åt religiösa ritualer såsom gemensam bön tillsammans med sina klienter utan ser att detta ligger inom den teologiska professionens domän.

Den egna tron alltför privat att dela med sig om

I detta nionde tema diskuteras hur familjerådgivarna ser på att prata om sin egen trosuppfattning med sina klienter.

Rent allmänt ansåg familjerådgivarna att det var alltför privat att tala om den egna tron. ”Har aldrig ens föresvävat mig att jag skulle säga något om min egen tro till mina klienter.” Någon anställd inom Svenska kyrkans familjerådgivning kunde se att klienterna tog för givet att de var troende på basis av var de arbetade. Men det var inget de hade fått någon fråga om vilket även gällde de kommunalt anställda. Flera pekade på att det kunde ha en alliansstärkande effekt att vara öppen om sin egen tro men de kunde också se, att det skulle kunna ha en begränsande effekt för klienter att tala om sin tro om de var medvetna om att familjerådgivaren inte är troende. ”Men alltifrån att det skulle kunna stärka en allians men det hade ju också kunnat vara tvärtom. (...) Det kan stänga en liten dörr om man säger att man inte är troende.” Flertalet av informanterna framhävde att fokus ligger på klienten och att tala om den egna tron skulle rikta sökarljuset åt fel håll.

Sammanfattning: Det tycks ligga långt bort från familjerådgivarna att prata med klienterna om sin egen tro. Det kan finnas ett förgivettagande hos de klienter som besöker Svenska kyrkans familjerådgivning, att familjerådgivarna där är troende. Effekten av att dela med sig om sin egen religiösa tro eller övertygelse kan vara både alliansstärkande och utgöra ett hinder för klienter att tala om sin tro, om det framkommer att familjerådgivaren inte skulle vara troende.

Diskussion

Resultaten som genererats diskuteras och jämförs med tidigare forskning och teori i det följande.

En undanskymd plats

Resultatet tyder på att klienters religiösa trosuppfattning upptar en minimal del av familjerådgivarnas sessioner med par som behöver relationellt stöd. Detta resultat stämmer

väl överens med tidigare forskning i Sverige som rör individualterapi (Bergstrand & Brattemo, 1997; Rudolfsson & Milstein, 2019). Någon motsvarande studie som rör familje- eller parterapi i Sverige har inte gått att finna.

Det finns amerikansk forskning som rör parterapi som bekräftar föreliggande studies resultat. En artikel (Carlson, 2011) visar att det finns en motvilja hos parterapeuter att inkludera religiöst material i sessionerna. Rizkallah & Hudson, 2019 framhäver behovet av fler terapeuter som är bekväma med att låta religiositet ta plats inom familjeterapin. Detta kan troligen tolkas som att det finns en hel del familjeterapeuter även i USA som inte ger klienterna möjlighet att ta upp och prata om sin religiositet i särdeles stor omfattning.

Å andra sidan finns det också studier som tyder på att de amerikanska förhållandena vad gäller psykoterapi i många avseenden skiljer sig från de svenska. Dessa studier (Shumway och Waldo, 2012) visar att religiositet har en mer framträdande plats i USA än i Sverige. Denna skillnad visar sig också i det resultat som föreliggande studie kommit fram till jämfört med en del av de amerikanska studierna (Walsh, 2003, 2016). I Norge anses andlighet och religion vara en privatsak (Holmberg et al., 2020). Ändå visar en annan norsk studie att det kan vara angeläget att inkludera de religiösa frågorna i individualterapi (Mandelkow, 2022). Blickar man ut i världen finner man inom den individualterapeutiska forskningen (Clorina et al., 2024) stöd för att det finns ett behov av att terapeuter kan ta itu med sina klienters andliga och religiösa konflikter .

Vid en jämförelse mellan föreliggande studies resultat och den norska familjeterapeutiska studien (Holmberg et al. 2020) upptäcker man många likheter men också flera skillnader, inte minst beroende på att den norska även inkluderade klienter som respondenter. Flera av de klienter som ingick i studien ansåg att de tog hjälp av Gud i sina kriser och önskade att Gud skulle inkluderas i deras terapi. Författarna anser att det är av vikt att terapeuter kan prata om klienters övernaturliga upplevelser utan att bortförklara dem med psykologiska förklaringar.

En likhet mellan föreliggande studie och den norska är att Holmberg et al. (2020) också visade att vissa terapeuter ansåg att klienterna inte tyckte att det var viktigt att inkludera andliga aspekter i terapin. Även om de flesta av klienterna i den norska studien önskade att religiösa frågor kunde inrymmas i deras terapi, och många av terapeuterna såg till att göra det, fanns det en samstämmighet bland terapeuterna att andlighet är ett underkommunicerat ämne och inte har den erkända plats inom den västerländska familjeterapin som den borde ha. Denna inställning var inte så framträdande bland de familjerådgivare som ingick i föreliggande studie även om det fanns de som ansåg att det var ett intressant ämne som de

bara inte reflekterat nämnvärt över och flera sa sig inte ha stött på ämnet under sin tid som familjerådgivare.

Paret leder dansen

Under denna rubrik följer en diskussion kring studiens andra tema som behandlar hur man i sessionen kommer in på parets religiositet och i vilka sammanhang ämnet kommer upp.

Studien visar tydligt, att ämnet endast förs på tal av klienterna. Familjerådgivarna frågar inte om deras trosuppfattning på eget initiativ eller utifrån någon fråga i ett kartlägningsformulär. Detta resultat stämmer väl överens med vad tidigare forskning kommit fram till. Dock finns det individualterapeutisk forskning som visar att de flesta av deltagarna i en norsk studie var övertygade om att en terapeut inte bör vänta tills patienterna själva tar upp religiösa ämnen, utan de bör använda en uppsättning frågor för att respektfullt starta en konversation om dem. (Mandelkow, 2022)

Brattemo skriver att han sällan upplevt att klienter självmant tar upp frågor som handlar om livsåskådning och trosfrågor. (Bergstrand & Brattemo, 1997)

Holmberg et al. (2020) kom fram till liknande resultat, vilket var att om klienterna inte sa något om ämnet, drog terapeuterna slutsatsen att klienterna tyckte det var ett alltför privat ämne att ta upp i terapi och därför inte sa något om det. Att ämnet var alltför privat att tala om, framfördes också i föreliggande studie. Bergstrand för fram att det finns etiska aspekter kopplade till om psykoterapeuten själv ska föra religiösa frågor på tal. Författaren fick under sin utbildning vid Sankt Lukas lära sig att man inte själv ska ta upp sådana frågeställningar av respekt för människors integritet. Författaren kom att förändra sin syn på detta och skriver att man visst kan föra frågorna om livstolkning och värderingar på tal. I akuta kriser kan det som tidigare varit en människas självklara tolkning av världen påverka hennes möjlighet att arbeta med krisen. En människa kan sitta fast i önskedrömmar eller destruktiva mönster vilket kan hindra henne från att ta sig igenom krisen. Det kan t.ex. gälla tendenser att se livet uppbyggt kring en växling mellan skuld och straff.(Bergstrand & Brattemo, 1997)Bergstrand fortsätter med att plädara för att det kan vara ändamålsenligt att ställa någon fråga kring ämnet redan i början av kontakten med klienterna;

”Vad jag kan se som en fördel med att ställa en fråga om livsåskådningen vid terapins början skulle främst vara att man på det viset ger den livsåskådningsmässiga dimensionen i människolivet, hemorts rätt i terapirummet.”(...) Man markerar att den hör till det som det går att tala om. (Bergstrand, 1997, s. 57 - 58)

Detta var något som framkom även i föreliggande studie. Det fanns å ena sidan respondenter som ansåg att ämnet inte kändes naturligt att tala om, andra såg det som viktigt

att benämna för att visa att det inte var något terapeuterna var rädd för att tala om. Bergstrands uppfattning är att religiös tro inte är något värdeneutralt för någon. Agnosticismen präglar enligt Bergstrand det samhälle vi lever i. (Bergstrand & Brattemo, 1997)

I en filippinsk individualterapeutisk studie (Clorina et al., 2024) framkom det att alla psykoterapeuter som ingick i studien, ibland frågade om religion och andlighet hos sina klienter då de såg religion som en viktig del av livet. Detta skiljer sig från familjerådgivarnas i denna studie sätt att tänka om och behandla ämnet. En studie från Nya Zeeland (Florence et al., 2019) beskriver att avgörandet om huruvida det religiösa materialet ska behandlas inom ramen för psykoterapi eller ej, ligger hos psykoterapeuten. Detta skiljer sig från vad familjerådgivarna i föreliggande studie ansåg, då de istället menade att det är vad klienterna vill och har behov av att tala om, som blir föremål för utforskning.

Teologisk utbildning, erfarenhet och rädsla styr liksom öppenhet och intresse

Temats första undertema behandlar de bakomliggande faktorerna till att familjerådgivarna i allmänhet inte går vidare och belyser klienternas religiositets inverkan på relationen. Dessa kan sammanfattas i brist på teologisk utbildning, fel kontext och brist på erfarenhet vilket väl överensstämmer med studien utförd i Norge (Holmberg et al., 2020) som visade att en viss del av terapeuterna kände sig oerfarna, saknade kunskap eller verktyg, kände att det inte passade i det terapeutiska arbetet, att de led av tidsbrist eller att de var rädda för att inte kunna vara neutrala. Författarna pekar på att det kan vara svårt att sätta ord på Andlighet. Flera av terapeuterna som ingick som respondenter i den norska studien sa att de saknade ett språk för att kunna möta klienternas andlighet, och detta hindrade dem från att gå in i samtal som handlade om dessa ämnen. Ett sätt att överbrygga språklig osäkerhet och vara mer bekväm med att prata med klienter om andlighet är att öka den personliga medvetenheten och kompetensen. Terapeutens erfarenhet kommer att vara avgörande för om klienter öppnar eller stänger dessa ämnen när de kommer på tal under sessionerna. (Holmberg et al., 2020)

En annan faktor som även framkom i föreliggande studie, utgörs av att bristen på erkännande av andliga och religiösa perspektiv i familjeterapidiskurser kan skapa en osäkerhet bland terapeuterna, vilket för de norska terapeuternas del ledde till deras tystnad. (Holmberg et al., 2020)

För att råda bot på den motvilja att inkludera religiositet i parterapi som uppenbarade sig hos 102 amerikanska parterapeuter, visar Carlson et al. (2011) hur terapeuter i utbildning och handledning kan tränas i att bli tryggare i att ta upp klienters religiositet och andlighet med sina klienter. Det handlar först och främst om att bli varse sina egna religiösa och andliga

övertygelser samt att få kunskap om olika religiösa och andliga traditioner och att få möjlighet att ta upp religiositet som en resurs i handledning.

Clorina et al. (2024) visar att de deltagande individualterapeuternas förmåga att integrera klienters religiösa konflikter i terapin är beroende av terapeutens livserfarenheter och personliga mognad, då de religiösa frågorna inte har berörts i deras utbildning. De deltagande terapeuterna menade att en terapeutisk relation samt kunskaper om religion möjliggör att man kan diskutera religiösa konflikter i terapi. Det är inte nödvändigt med detaljerade kunskaper utan det räcker med en orientering om de meningssystem som religionen erbjuder.

Då det inte gått att finna forskning som berör hur religiositet uppmärksammas inom den svenska utbildningen till psykoterapeut med familjeinriktning, har det varit nödvändigt att titta på den psykodynamiska utbildningen till individualterapeut.

Ove Wikström (1990) beskriver att den atmosfär i vilken utbildningen till psykolog eller psykoterapeut bedrivs, är i stort negativt inställd till den religiösa hållningen eller negligerar den helt. Han menar att det gäller all vårdpersonal med undantag för Sankt Lukas, där religiös tro och livsåskådning betonas i utbildningen, i alla fall som den genomfördes då boken skrevs.

Brattemo (1997) menar att Freuds tanke är att religion är en illusion som man tror på av ångestskäl. Psykoanalytisk vetenskaplighet ska prägla en acceptabel livsåskådning som i religiösa avseenden ska vara ateistisk eller i varje fall agnostisk. I den kliniska praktiken ska man iaktta strikt religiös neutralitet. Inställningen har en historisk och praktisk grund. Man har bedrivit oorganiserad psykoanalys sedan 1920-talet och i organiserad form sedan mitten av 1930-talet. Fram tills 1960 talet angreps psykoanalysen hårt inom pressen. Anklagelsen utgjordes av att den var ovetenskaplig men också att, då den bedrevs av icke läkare, bestod av kvacksalveri. Den inställningen kan ha bidragit till att förstärka den neutrala hållningen vad gäller livsåskådning. En teori är att klienter vände sig av med att ställa frågor om kristen tro och frågor som handlade om livsåskådning. (Bergstrand & Brattemo, 1997)

Det framgår av Bergstrand (1997) att den freudianska världs- och livsåskådningen och Freuds negativa inställning till religionen har påverkat dynamiska psykoterapeuter under lång tid. Detta stärks av Clorina et al. (2024) som visar att de deltagande psykoterapeuternas syn på sina klienters religiösa och andliga kamp påverkas av deras teoretiska och terapeutiska inriktning. Deltagarna använde sig av olika psykologiska begrepp och teorier för att försöka förstå sina klienters religiösa/andliga konflikter.

Under utbildningstiden befarar Bergstrand (1997) att psykoterapistudenter av rädsla för att inte bli godkända har värjt sig från de religiösa frågorna. Senare under de yrkesverksamma åren har en rädsla för att inte avvika från kollegorna blivit styrande. Det går att känna igen dessa rädslor hos en del av familjerådgivarna i föreliggande studie vilka sa sig inte vara intresserade av att tala om klienternas religiösa trosuppfattningar med anledning av att de inte kan anse att det hör hemma inom familjerådgivningen och att de inte kan se vilken nytta det skulle kunna innebära för klienterna. Man kan härleda kravet på vetenskaplighet och evidens ur Bergstrands resonemang som även kan ha slagit igenom inom familjeterapin. Detta styrks av Holmberg et al. (2020) vars studie visar att en del av de tillfrågade terapeuterna sa att de inte skulle berätta för andra kollegor om ämnet hade varit uppe under någon terapisession av rädsla för att bli impopulära bland kollegorna.

Clorina et al. (2024) pekar i en studie från Filippinerna på att deltagarnas förmåga att integrera klienters religiösa konflikter i terapin är beroende av terapeutens livserfarenheter och personliga mognad, då de religiösa frågorna inte har berörts i deras utbildning.

Det andra undertemat handlar om faktorer som bidrar till att klienter inte väljer att sätta ord på sin religiositet. Här uppmärksammar den norska studien återigen effekten av att man generellt inte har ett språk för religiositeten. Människor kan finna sig obekväma med att prata om de andliga och religiösa delarna av livet och kan därför behöva hjälp med att utveckla ett språk för att kunna tala om dem. Andligt språk kan också skilja sig åt inom parrelationen, vilket kan vara utmanande för deras gemensamma familjeliv. (Holmberg et al., 2020) Detta var något som inte framkom hos respondenterna i föreliggande studie.

I enlighet med resultatet av föreliggande studie, visar Bergstrand (1997) att klienter kan oroa sig över om psykoterapeuten kommer att reducera klientens religiösa tro till psykiska fenomen. Oron kan hindra klienten för att söka psykoterapeutisk stöd alternativt att lämna ut information om denna del av sitt liv till terapeuten.

Det tredje undertemat belyser faktorer som bidrar till att ämnet faktiskt tas upp och finns med i terapisalet.

Några av familjerådgivarna i föreliggande studie framförde att de insåg att ämnet kunde vara viktigt för de hjälpsökande paren att prata om. Detta överensstämmer med en studie av Shumway och Waldo (2012) som visar, att det finns betydande bevis för att religion har en central betydelse för många människors liv och vissa bevis på att det kan vara till nytta för religiösa människor att inkludera religiösa frågor i rådgivning och terapi.

En öppenhet inför, och ett intresse av ämnet var andra faktorer som medförde att klienternas religiositet kunde omtalas av några av familjerådgivarna som ingick i föreliggande studie. Att ha genomgått det block inom Svenska kyrkans utbildning till familjerådgivning inom organisationens familjerådgivning utgjorde också en faktor som verkar underlätta för att ämnet ska behandlas under sessionerna, vilket väl överensstämmer med den forskning som redovisats tidigare i detta avsnitt.

I en norsk studie (Mandelkow et al., 2022) nämnde de deltagande individualterapeuterna existentiell känslighet, självreflektion och förmåga att hamtera självutlämnande som kärnkompetenser för att kunna inkludera klienternas religiositet i terapin.

Gemenskap, tillhörighet & samhörighet men också dubbelliv och paradoxer

Vad man pratar om när klienternas trosuppfattning omtalas diskuteras under detta fjärde tema; gemenskap, tillhörighet & samhörighet men också dubbelliv och paradoxer.

Parens religiösa tro och dess utövande omtalas i hög grad utifrån vilka sociala konsekvenser den medför i parens liv. Det kan gälla att man konstaterar att de har en gemenskap med andra inom församlingen eller samfundet, att engagemanget tar tid i anspråk, om man ska döpa sitt barn i kyrkan eller ej eller om man ska låta sina barn äta viss typ av mat. Däremot verkar det vara ovanligt att man går in på trosfrågorna i sig vilket skiljer sig från resultaten i amerikansk forskning.

Det framkom i föreliggande studie att olika syn på religionsutövandet och grad av engagemang i församlingsarbete kan orsaka påfrestningar i en relation. Detta bekräftas av bl a Pargament (2007) som menar att skillnader i synen på det heliga i ett äktenskap kan leda till äktenskapliga problem.

Föreliggande studies resultat skiljer sig från Balmer et al. (2012) som hävdar att det i USA har blivit allt vanligare att ta itu med andlighet inom äktenskaps- och familjeterapin. I studien, där åtta legitimerade äktenskaps- och familjerådgivare ingick, ansåg 86% att det var nödvändigt att inkludera andliga och religiösa frågor i behandlingen för att kunna hjälpa familjer. I genomsnitt bedömde de att 42% av sessionerna involverade betydande delar av klientens religiösa eller andliga förståelse. I föreliggande studie fanns det Dock någon familjerådgivare som framförde att klienternas andlighet och religiositet kan räknas som en faktor som stärker parets resiliens, dvs motståndskraft mot olika typer av kriser. Detta stärks av forskning, bl a Walsh (2003) som menar att familjens trossystem har stor inverkan på hur man ser på en kris, lidande och de alternativ som kan finnas för att ta sig ur krisen.

I föreliggande studie kopplade en av familjerådgivarna samman otrohet med sin klients religiösa övertygelse om att man inte ska hysa begär till sin nästas hustru och att detta gav klienten en betydelsefull insikt. För att kunna göra denna koppling, krävs det att man har kunskap om påbuden i den aktuella religionen.

Det fanns också familjerådgivare som berättade om par som kände sig tvungna att leva ett dubbelliv och inte visa för den äldre generationen att de levde på ett jämställt sätt, vilket de känt behov av att tala om under sina sessioner.

Mångreligiösa relationer behöver utforskas vad gäller hur de multireligiösa paren respekterar olikheter och försöker blanda dem. (Walsh, 2010) Det framkom i föreliggande studie hur endera part i en relation har konverterat till den andre partens religion vilket varit något de pratat om under familjeterapisessionerna.

En sammanhållande funktion men också krav och förväntningar

I detta avsnitt diskuteras det femte temat som handlar om vad familjerådgivarna tänker om vilken betydelse den religiösa övertygelsen spelar i parens liv; en sammanhållande funktion men också krav och förväntningar dvs både glädje, trygghet och en sammanhållande kraft men samtidigt en källa till påfrestningar.

Flera terapeuter kunde se att den religiösa övertygelsen kan innebära en sammanhållande kraft i ett förhållande. Detta gäller inte enbart om båda har samma religiösa övertygelse. Gottman & Silver (2002) menar att när paret har olika grad av engagemang i det religiösa samfundet, kan det vara ett sätt för den icke-engagerade parten att visa respekt och kärlek, att följa med sin engagerade partner till exempelvis gudstjänst eller andra kyrkliga sammankomster. På det viset kan en olikhet i parets värderingar och tro omvandlas till något som stärker relationen. I föreliggande studie fanns det några terapeuter som jämförde religionen med ett fotbollsintresse och kunde se likheter i att både det religiösa och det idrottsliga engagemanget tar tid i anspråk men kan också skapa gemenskap i parrelationen. Intressena kan ge upphov till mycket glädje och gemenskap men också innebära en grogrund för konflikter. Detta stärks i den systemteoretiska forskningen (Gottman & Silver, 2002) som visar hur ett gemensamt intresse både kan stärka och splittra en relation. Författarna pekar på att det avgörande är hur man utövar intresset, hur man beter sig mot varandra medan det utövas och vilken respekt man visar varandra. Det gemensamma intresset kan fördjupa och berika ett pars samliv om paret visar varandra respekt och aktning. (Gottman & Silver, 2002)

Det går inte att komma förbi att när man letar efter klienternas resurser och möjligheter kan religiös övertygelse vara en resurs för förändring och en väg till

motståndskraft (Walsh, 2003). Detta har diskuterats i tidigare avsnitt och var något som nämdes i föreliggande studie.

Bergstrand (1997) för fram inte bara den motståndskraft som tron kan ge utan ger en mer nyanserad bild av religionens inverkan. Han menar å ena sidan att tron kan innebära sådant som utgör starkt psykiskt hälsobefrämjande krafter, sådant som väcker hopp och skapar mening. Men å andra sidan för han fram att det i en människas tro också kan finnas sådant som är starkt destruktivt och som berövar individen stora delar av dess livsmöjligheter. Författaren anser därför att man kan behöva arbeta med religiös tro för att hjälpa en människa närma sig en ökad frihet. (Bergstrand, 1997)

Ett med resiliens närbesläktat begrepp är coping, dvs människors sätt att hantera stressfyllda situationer. Religionens betydelse har kommit att alltmer uppmärksammas under de senaste decennierna även i den psykologiska forskningen om coping (Geels & Wikström, 2006). I svåra stunder kan det vara fruktbart för religiösa individer att knyta an till sin religiösa grund där de hittar de andliga rötterna, värderingarna och vägarna för att erhålla stöd och vägledning genom svårigheterna (Pargament, 2007). Att religionen utgör en väsentlig faktor i förlåtelseprocessen för gifta kristna par där ena parten utsatts för ett betydande svek vittnar amerikansk forskning om (Anderson & Natarajan-Tyagib, 2016).

Stärkt arbetsallians med terapeuten och ökad ömsesidig förståelse

Det sjätte temat; Stärkt arbetsallians med terapeuten och ökad ömsesidig förståelse, diskuteras i detta avsnitt. Det handlar om vilken effekt familjerådgivarna tänker att det kan ha för paren respektive för sessionen att parens trosuppfattning ges tid och utrymme.

Flera av respondenterna som ingick i föreliggande studie framförde att de kunde tänka sig att det kunde stärka alliansen med terapeuten, att paret fick ägna tid åt att tala om sin religiösa övertygelse. Alliansen, den ömsesidiga samarbetsrelationen som också kan beskrivas som en tillitsfull relation och grunden för det professionella förhållningssättet (Ljunggren, 2017) är många gånger avgörande för om man ska uppnå målen i en terapi. Någon respondent framförde att man genom att låta klienterna tala om sitt religionsutövande kunde visa att man hyser ett intresse för dem och visade att terapeuten var öppen för att tala om det som var viktigt för dem. Andra framförde att det var det, som klienterna tog upp, som man pratade om vilket redovisas i det andra temat. Ljunggren (2017) för fram att man som terapeut måste ha ett klientcentrerat förhållningssätt för att bevara alliansen med sina klienter. Detta innebär att man uppmuntrar och underlättar för klienten att föra fram sin unika berättelse. Terapeuten måste då förmedla respekt och en acceptans för klienten och dennes berättelse samt ha ett

icke-dömmande och icke-värderande förhållningssätt med hänsyn till att alliansen ska kunna bibehållas, vilket väl överensstämmer med det som respondenterna framförde.

Enligt Gottman & Silver (2002) utgör ömsesidig respekt och förståelsen grogrund för en lyckad parrelation. För att kunna visa varandra dessa viktiga delar i en relation, måste man ha en djup insikt i vilka övertygelser den andre hyser. Det är inte alltid par tar sig tid att utforska den andres tro, inställningar och värderingar och varifrån de kommer. Om par ändå tar sig tid att göra detta, är det inte alltid de har de samtalsfärdigheter som krävs för att de själva ska kunna komma fram till förståelsen av den andre, vilket då kan visa sig i konflikter och relationsproblem. Att då kunna få hjälp av familjerådgivare att fördjupa förståelsen av den andre kan vara av stort värde som kan leda till att man kan hysa respekt för vad den andre tror och tänker. Det framgår att familjerådgivarna i föreliggande studie delar detta resonemang men att åsikterna och övertygelserna sällan handlar om klienternas religiösa tro utifrån orsaker som diskuteras under det tredje temat. För att komma bakom de ytliga konflikterna, kan det vara av stort värde att familjerådgivare ställer frågor om grunden för individernas åsikter då detta är något som kan ligga så djupt att det är svårt för paret att själv få tag i.

Ett oreflekterat samband mellan klientens gudsbild och anknytningsmönster

I detta sjunde tema diskuteras familjerådgivarnas sätt att koppla samman klienternas anknytningsmönster med klienternas Gudsbild. Det visade sig finnas ett oreflekterat samband mellan klientens gudsbild och anknytningsmönster från respondenternas sida. Det var något de aldrig hade tänkt på skulle kunna höra ihop. Detta är inte så konstigt eftersom det var tämligen ovanligt att de undersökte klienternas Gudsbild, även när det framkom att klienterna hade en religiös tro eller övertygelse. Men nästan alla familjerådgivarna hade utforskat klienternas anknytningsmönster som anstår goda ET-terapeuter. I kontrast härtill, framkom det att en del av de 28 individualterapeuterna på Nya Zeeland gjorde kopplingar mellan en klients relation till Gud och relationen till föräldrarna (Florence et al., 2019).

Forskning (Grankvist, (2023) visar att för många kristna och judiska troende förefaller Gud att fylla funktionen som en anknytningsperson psykologiskt sett. Gud uppfyller inte kriterierna för att vara en anknytningsfigur såsom Bowlby eller Ainsworth menade, men i ren psykologisk bemärkelse kan man anse att Gud utgör en anknytningsfigur för religiösa människor. Halstensen et al. (2022) belyser att ens upplevda relation med Gud kan förstås som en anknytning eller objektrelation, och denna relation kan ha klinisk relevans, till exempel för depressiva tillstånd.

Anknytning till Gud kan kompensera för osäkra anknytningsmönster vilket visas i en iransk studie (Salmanian et al., 2020) som rörde 62 ungdomar, boende på institution, med mild till måttlig uppförandestörning. Ungdomarna fick i denna randomiserade kontrollerade studie 14 sessioner som ingick i ett andligt psykoterapipaket baserat på objektrelation och anknytningsteori. De andliga och transcendentala aspekterna av den mänskliga erfarenheten var införlivad i psykoterapin. Resultatet visade att ungdomarnas undvikande anknytning till Gud minskade direkt efter interventionerna. Vid en uppföljning visade sig resultatet öka i effekt. Däremot visade psykoterapipaketet inte ha någon inverkan på ängslig anknytning till Gud. Författarna säger sig ha skäl för att anta att en tryggare anknytning till Gud förbättrar symptomen på uppförandestörning (Salmanian et al., 2020). En förändring av otrygg anknytning till Gud kan förbättra otrygg anknytning till föräldrar enligt en studie utförd i Singapore bland 130 skolbarn i tonåren (Sim & Yow, 2010). vilket gör studien intressant ur familjeterapeutiskt perspektiv. Att det inte är otänkbart att en modifierad form av psykoterapin för vuxna kan förbättra anknytningen till en kärlekspartner gör resultaten intressanta även för familjerådgivare.

Något som kan göra det extra intressant för familjerådgivare att undersöka hur klienternas gudsbild ser ut framförs av Bergstrand & Brattemo (1997) då de skriver att man ofta kan återfinna samma slags ambivalenta inställning till Gud som en person har till sina föräldrar. För vissa personer kan det vara lättare att tala om Gud än om sina föräldrar och genom att låta samtalen handla om hur personens gudsbild ser ut, kan man få en bild av hur hen uppfattar sina föräldrar. Författarna fortsätter med att beskriva att det finns psykiskt betingade sidor i tron och att man kan se att delar av föräldrabilderna kan integreras i individens bild av Gud. När individen börjar tala om sin Gud, kan det spela en roll för terapin, att man lägger märke till ett samband. (Bergstrand & Brattemo, 1997)

Inga religiösa ritualer

I detta tema diskuteras det åttonde temats resultat, som visade att familjerådgivarna i studien sa att det var något ytterst ovanligt att de ägnar sig åt någon gemensam religiös ritual såsom bön eller skriftläsning under sessionerna. En av informanterna kunde dock erinra sig att ha blivit ombedd att be tillsammans med en kvinna, vilket de då hade gjort. Men det tillhör ovanligheterna.

Holmberg et al. (2020) visade i sin studie utförd i Norge, att vissa terapeuter inkluderade religiösa interventioner såsom bön, bibelläsning, ritualer och mindfulness i

terapierna om de hade klienternas samtycke därtill. Detta överensstämmer inte med föreliggande studies resultat.

Det tycks bland familjerådgivarna i studien finnas en rädsla för att trampa över en gräns som utmärker det område vari kyrkans själasörjare arbetar inom. Någon som var anställd av Svenska kyrkan och arbetade inom dess familjerådgivning sa sig hänvisa till församlingen om klienterna skulle vilja tala om frågor som hade religiös prägel eller skulle vilja be tillsammans med familjerådgivaren. Riktigheten i detta hänvisningsbeteende styrks av att prästens/diakonens själavårdande uppgift ofta beskrivs som något väsentligt som måste utföras på rätt sätt inom en svensk kontext. själavård kan sägas handla om Gud och andlighet, att själavårdaren ska hjälpa individen att leva enligt det kristna evangeliet och tillämpa det på något speciellt problemområde som klienten upplever i sitt liv. Skillnaden mot ett samtal med en läkare, psykolog eller psykoterapeut beskrivs som att Guds närvaro finns med under samtalet med en själavårdare. Samtidigt framkommer det att det inte finns vattentäta skott mellan psykoterapi och själavård. En del församlingar definierar själavård som att tala om livet och vad livet kan innebära. Det viktigaste är att man är genuin i mötet med den andra individen och att relationen är personlig och vänskaplig även mellan klienter och präster och diakoner som har psykoterapeutisk vidareutbildning. Det framhålls att kyrkvaktmästare, kanslist, konfirmandmedarbetare, barnledare, körmedlemmar och lokalvårdare alla är själasörjare åt någon församlingsmedlem ibland. (Arborelius, 2016) I detta ljus kan det tyckas vara märkligt att just familjerådgivare hänvisar till församlingen. Kanske är det kravet på att en själavårdare ska förmedla Guds ord vilket kräver en egen relation till Gud och att själavårdaren har bibelvana samt att själavårdaren bjuder in den hjälpsökande till församlingens gemenskapen (Marklund, 2021) som ligger bakom att familjerådgivare inom Svenska kyrkan hänvisar sådana samtal till församlingen om man själv inte har teologisk utbildning. Pargament (2007) förklarar bristen på religiösa ritualer med att i skandinaviska länder, där människor i allmänhet ser Gud i mindre personliga termer än i USA, har forskare identifierat andra former av andlig hantering än de traditionella religiösa ritualerna såsom bön, skriftläsning och bekännelseriter.

Den egna tron alltför privat att tala om

I detta avslutande, nionde tema diskuteras hur familjerådgivarna ser på att prata om sin egen trosuppfattning med sina klienter. Rent allmänt ansåg familjerådgivarna att det var alltför privat att tala om den egna tron under sessionerna.

Holmberg et al. (2020) visade i sin studie att klienterna som ingick i studien ville att terapeuter skulle vara transparenta om sin egen religiösa tro eller övertygelse och ville ha

möjlighet att byta terapeut om det var svårt att samarbeta på grund av deras olika trosuppfattningar. Bergstrand (1997) skriver att de klienter som tillfrågats, som hyst en oro för att terapeuten skulle beröva dem deras religiösa tro, hade det gemensamt att de inte visste något om psykoterapeutens inställning till religiösa frågor. De utgick från att det var nödvändigt för psykoterapeuten att omvandla de religiösa upplevelserna till psykiska fenomen (Bergstrand, 1997) vilket kan utgöra en förklaring till varför det kan vara relevant för religiösa klienter att få ta del av familjerådgivarens religiositet.

Detta skiljer sig radikalt från vad familjerådgivarnas i föreliggande studie inställning. Deras inställning kan förklaras av Bergstrand (1997) som framför att en psykoterapeut inte otillbörligen får påverka en klient i frågor som rör exempelvis religiös tro. Av denna anledning håller många inne med sin egen uppfattning. (Bergstrand, 1997)

Man kan här se att familjerådgivare med psykoterapeutisk vidareutbildning skiljer sig från vad Arborelius (2016) beskriver då hon sammanfattar sin professionella utveckling;

”När jag under 1980-talet utbildade mig till psykoterapeut betonades i hög grad ramar och neutralitet i relation till klienten. Under mina år med självavårdande samtal på Aktivitetshuset har min roll som själasörjare/samtalspartner utvecklats utifrån hur jag uppfattat att den jag talar med behövt hjälp och stöd. Denna förändring från min psykoterapeutroll på 1980- och 90-talet består framför allt i att jag förhållit mig fri från det jag lärt mig tidigare och alltmer försökt vara en genuin människa i mötet med utsatta människor. Det händer att jag berättar om mig själv och mina egna tillkortakommanden. (Arborelius, 2016, s. 39)

Detta individualterapeutiska arbetssätt skiljer sig väsentligt från den neutralitet som familjerådgivarna som utgör informanter i föreliggande studie ger uttryck för och belyser en motsatt hållning till respondenternas. Det fanns bland informanterna funderingar på konsekvenserna av att inte avslöja något om sin egen tro, att det kan leda både till att klienterna inte tar upp ämnet likväl som att det kan öppna upp för att ämnet kan talas fritt kring.

Metoddiskussion

Morrow (2005) har formulerat kvalitetskriterier för kvalitativa studier vilka varit vägledande för föreliggande arbete. De innebär att analysen och tolkningen ska vara trovärdig, överförbar, pålitlig och saklig., Morrows kriterier motsvarar de inom kvantitativ forskning traditionella kvalitetskriterierna intern och extern validitet, reliabilitet och objektivitet.

Saklighet

Ambitionen har varit att i studien använda ett språk som är präglad av Saklighet, klarhet och stringens. Att utesluta språkliga manipulationer och retoriska grepp har varit vägledande under skrivprocessen. Det har varit viktigt att lyfta fram den komplexitet samt alternativa förklaringar och perspektiv som framkom under datainhämtningen samt i redovisningen och diskussionen av resultatet. Det har också varit angeläget att vara tydlig med de egna tankarna och övertygelserna som fanns vid studiens inledning. (Sohlberg & Sohlberg, 2019)

Överförbarhet

Överförbarhet handlar om den transparens med vilken forskaren lyckas beskriva forskningsprocessen så att det tydliggörs hur resultat kan relateras till andra situationer (Morrow, 2005). Då kvalitativ datainsamling och analys utgör både tidskrävande och arbetsintensiva arbetssätt, använder man sig oftast av ett begränsat antal deltagare vilka inte kan sägas utgöra ett representativt urval. Resultatet går därför inte att generalisera (Willig, 2022) utan gäller de åtta respondenter som deltog i intervjuerna. Det måste anses vara tillräckligt att konstatera att en viss mättnad kunde uppnås i svaren från de deltagande respondenterna och att resultatet väl överensstämmer med resultatet från den norska studien författad av Holmberg et al., 2020. Det kan sägas föreligga fog för att anse att resultatet kan vara tämligen utbrett bland familjerådgivare som har socionomexamen som sin bas inom de mottagningar i Sverige som bedriver familjeterapi.

Urval

Valet, att studera just familjerådgivare baseras på att det är denna yrkesgrupp som i första hand kommer i kontakt med och behandlar vuxna nära relationer. Det var hos dessa som det bedömdes finnas en möjlighet att studera i vilken grad parens trosuppfattning är föremål för undersökande frågor. Ett annat alternativ hade varit att välja familjebehandlare inom socialtjänsten som med stor sannolikhet hade kunnat dela med sig av andra slags erfarenheter inriktade på samspelet mellan föräldrar och barn då de ofta möter familjerna i deras hemmiljö. De skulle kanske kunnat berätta om tillfällena, då de hade närvarat under en fredagsbön eller då barnen bett sin aftonbön vid sänggåendet alternativt hade familjebehandlarna kunnat berätta om hur föräldrarna använde Gud som en tredje person som ser och bestraffar eller belönar barnet för dess gärningar. Det föreföll dock vara mest relevant att välja familjerådgivare då studien är inriktad på vuxna parrelationer. Den förförståelse min erfarenhet av att ha arbetat med vuxna parrelationer utgjorde, kan ha haft en negativ inverkan

på såväl hur frågorna formulerats i intervjumallen (Kvale, 2014) som hur de ställdes till respondenterna.

Valet av de familjerådgivningsmottagningar som bjöds in att delta i studien, baserades på att de skulle vara utspridda i södra Sverige, söder om Stockholm. För att undvika att speciella värderingar som skulle kunna finnas inom en viss mottagning skulle kunna ge orimligt stort genomslag i resultatet, gjordes valet att genomföra studien vid fler än en mottagning redan från början. Detta antas ha gett en större säkerhet i resultatet. Det gjordes ingen begränsning i vilken regi de drevs varför både kommunala, kyrkliga samt en privat mottagning bjöds in. Valet att bjuda in utan vidare begränsningar baserades på det faktum att det var så svårt att etablera kontakt med familjerådgivare som sa sig vara villiga att medverka i studien. Två verksamhetschefer förklarade det med att familjerådgivarna hade hög arbetsbelastning men det kan också ha varit så, att ämnet inte föreföll vara intressant eller att de tillfrågade familjerådgivarna inte ansåg sig ha någon större erfarenhet av ämnet att berätta om.

Valet att inhämta empiri genom intervjuer föreföll vara det bästa med tanke på att familjerådgivare inte för några journaler som det skulle gå att inhämta data från. Att sitta med vid någon eller några familjerådgivares sessioner (så kallade deltagande observationer (Winnig, 2022; Elvstrand et al., 2019) skulle kunna generera intressanta data men då det hade behövts en rad olika observationer med olika familjerådgivare för att få en bredare bild, bedömdes det inte vara genomförbart med hänsyn till flera faktorer. Dels skulle forskarens närvaro kunna påverka innehållet i familjerådgivarnas samtal med klienterna, dels skulle deras samspel och öppenhet kunna påverkas. Svårigheterna att få möjlighet till observerande studier bedömdes dessutom som tämligen små. Ett alternativ skulle kunna utgöras av att forskningen begränsades till att omfatta enbart nybesök för att se hur frågan belystes i kartläggningen av parens liv.

Vid studiens inledning fanns inga kriterier för familjerådgivarnas grundutbildning. Då det visade sig att de flesta som anmält sitt intresse, var socionomer, gjordes bedömningen att denna begränsning var nödvändig för att begränsa studiens omfattning med hänsyn till den tid som fanns tillgänglig. Då jag förhörde mig om vilken utbildningsbakgrund som är vanligast bland familjerådgivare på ett antal olika mottagningar, visade sig att de flesta var just socionomer, vilket medförde att det kändes naturligt att införa denna begränsning vid de senare rekryteringarna. Då det finns familjerådgivare som har en teologisk utbildningsbakgrund som exempelvis präst eller diakon, skulle deras svar kunnat generera ett

helt annat resultat. Men jag tänker mig att detta resultat då inte skulle ha motsvarat syftet med studien, som var att studera hur frågorna belystes i allmänhet.

Att det var två mottagningar som tillhörde Svenska kyrkan som tillfrågades att ingå i studien baserades på antagandet att det skulle vara lättare att rekrytera en socionom inom detta sammanhang än inom exempelvis den muslimska motsvarigheten.

Trovärdighet och tillförlitlighet

Trovärdighet och tillförlitlighet handlar om hur noggrant och systematiskt man genomfört forskningsprocessen samt hur trovärdiga och tillförlitliga resultaten är som en följd av hur man genomfört datainsamling och analys. (Kvale & Brinkmann, 2014).

Informanterna har fått godkänna transkriberingarna av intervjuerna för att säkerställa att det de sagt, har uppfattats på rätt sätt. Detta kontrollerades också under själva intervjusituationen.

Den kontext, som familjerådgivningarna utgör och det regelverk och den teori som styr deras arbete har nogsamt beskrivits för att ge läsaren en förståelse för den data som inhämtats. Information om informanterna som skulle kunnat ge ytterligare förklaring till deras ståndpunkter har strukits ur materialet med hänsyn till deltagarnas anonymitet. Tolkningarna av data har presenterats tillsammans med rikliga citat för att ge läsaren en möjlighet att själv utvärdera kopplingen mellan data och analys. Motsägelsefulla utsagor har lyfts fram i analyserna på ett öppet sätt. Hela forskningsprocessen har beskrivits på ett detaljerat sätt för att ge läsaren insyn i hur resultatet har genererats. Detta utgör faktorer som verkar för en hög trovärdighet och tillförlitlighet. Dock finns det faktorer som kan bidra till att den ändå inte är så hög som ambitionen har varit. Till dessa hör att det kan ha funnits en vaksamhet hos familjerådgivarna för att inte gå in på något som skulle kunna avslöja att de ägnar sig åt verksamhet som de kan ha blivit osäkra på, ryms inom den kommunala verksamhetens ramar och därför svarade mer nekande på frågorna om erfarenhet av att handskas med religiösa frågor än de i verkligheten har. Även det motsatta kan ha infunnit sig, att de ville vara tillmötesgående och ha något att bidra med så att de svarade i enlighet med vad de tänkte sig skulle vara till gagn för studien. Detta är vad Patton (2019, s. 390) benämner som "self-serving responses". Dock uppfattades respondenternas svar som ärliga och respondenterna verkade försöka vara uppriktiga och inte avge några egennyttiga svar när de besvarade frågorna.

Möjligheten finns, att respondenterna kan ha känt sig pressade att formulera ett motiv för sitt agerande och få det att framstå som välgrundat. Det kan också ha funnits en misstänksamhet om vad forskaren egentligen ville ha ut av frågorna samt mot forskaren som

person, som de hade en knapphändig information om. Att familjerådgivarna i flertalet fall hade satt av en timme för intervjun och efteråt hade antingen ett nytt besök eller lunch, medgav inte att vi kunde ägna någon längre tid åt att lära känna varandra utan fick gå mer direkt på frågorna för att hinna igenom alla teman. Att det inte fanns längre tid avsatt, kan också ha bidragit till att svaren blev kortare och mer avgränsade än de annars skulle ha blivit. Om resultatet hade blivit annorlunda, om de hade ombetts att sätta av nittio minuter istället för sextio, är omöjligt att veta liksom hur forskaren som person påverkade dem.

Hälften av intervjuerna genomfördes på familjerådgivarnas arbetsplats, tre on line och en via telefon. Ett allmänt intryck är att respondenterna som genomförde intervjun på sin arbetsplats gav fylligare svar och gav uttryck för en mer positiv inställning till ämnet än de som gav intervjun via videolänk. Om skillnaden beror på var intervjun genomfördes eller om den representerar skilda attityder på geografiskt olika platser är likaså omöjligt att uttala sig om med enbart de intervjuer som ingår i studien som grund. Det kan lika gärna bero på individuella olikheter vad gäller erfarenheter av forskningsämnet.

En begränsning med studiens resultat är att den förlitade sig på deltagarnas minnen av tidigare händelser. Det kan ha funnits problem för dem att återkalla minnen av vad som verkligen hänt. (Patton, 2019). Då resultatet baserar sig på respondenternas utsagor och inte observationer av vad som verkligen utspelat sig under deras samtal med de hjälpsökande som de berättar om, finns det stor risk att verkligheten och resultaten inte överensstämmer till fullo. Dock föreligger det inga tvivel från forskarens sida om att respondenterna har försökt återge sina erfarenheter med högsta möjliga överensstämmelse med vad de kunnat erinra sig under intervjutillfället. En brist som uppstår när man är ensam forskare, är att de olika stegen i analysen inte kunnat diskuteras med en medforskare. Detta har förhoppningsvis kunnat uppvägas av att analysen diskuterades med handledaren vid ett flertal tillfällen.

Förslag till vidare forskning

Studien har väckt många frågor och i den tidigare forskningen finns inte många svar om hur klienters religiositet och andlighet behandlas i familjerådgivning inom en svensk kontext. Framtida forskning skulle antingen kunna bredda föreliggande studies ämne Eller fördjupa det. Et sätt att bredda ämnet skulle vara att, Då delar av föreliggande studies resultat är divergent, med fördel kunna genomföras med ett större antal familjerådgivare för att få en ökad mättnad i svaren.

Det är möjligt att göra en del teoretiska urval (Glaser & Strauss, 1967) för att förhoppningsvis få fram intressanta resultat. Om man hade genomfört en studie med samma

antal respondenter hämtade från mottagningar knutna till Svenska kyrkan, som knutna till kommunal verksamhet, hade det varit möjligt att komparera resultaten. Då hade man kunnat få svar på frågan om det är så att troende klienter i ökad utsträckning vänder sig till de mottagningar som bedrivs inom de religiösa samfundens regi och om det föreligger någon skillnad på i vilken grad klienternas religiösa tro är inblandad i vad man talar om under sessionerna.

Det hade vidare varit intressant att genomföra studien på två olika mottagningar och jämföra resultaten från en mottagning belägen i ett geografiskt avgränsat område där det finns en uttalat stark religiositet bland befolkningen, med ett område där befolkningen anses vara mer sekulariserad. Uppnår man samma resultat när man jämför de olika mottagningarna eller skiljer sig resultaten åt? Vad kan då detta bero på? Triangulerar man Gud i samtalen på ett naturligt sätt i de delar av landet där religiös tro utgör ett mer påtagligt inslag i vardagen än i de delar, där man mer sällan aktivt utövar en religiositet?

Om det är socionomer och psykoterapeuter man vänder sig till som respondenter, är frågan om de agerar utifrån att de är socionomer i sin grundutbildning eller om de styrs av det sammanhang de arbetar i. Hur mycket påverkar den kontext vari man bedriver sin yrkesutövning?

Möjligheten finns, att en större undersökning skulle komma fram till samma resultat som denna studie gett, dvs att religiös trosuppfattning intar en undanskymd plats inom familjerådgivares yrkesutövning. Det hade då varit intressant att fördjupa vad det är för tankar och känslor som medför att familjerådgivare inte tycks anse att det är angeläget för klienterna att tala om vad deras värderingar är sprungna ur samt vilken plats värderingar i stort intar inom svensk familjerådgivning.

Det hade vidare varit intressant att göra motsvarande studie som den föreliggande, men då enbart vända sig till olika trossamfunds mottagningar för relationsstöd. Resultatet skulle då kunna ge en fingervisning om hur man kan behandla dessa frågor i mötet med par. Det uppkommer då en gränsdragningsproblematik mellan vad som är psykoterapeutiskt arbete och vad som är pastoralt. Är gränsen vidare för vad man gör tillsammans med paren inom trossamfunden och vad ryms då inom gränsen? Innevarande studie genomförs inom psykoterapeututbildningen varför det har funnits ett intresse av att studera denna yrkeskategori.

En intressant synvinkel på ämnet skulle vara att tillfråga klienter som besökt olika familjerådgivningsmottagningar, hur deras upplevelser är av hur deras religiositet eller andlighet blivit omtalad och bemött och undersöka hur de skulle önska att dessa frågor togs

upp för att det skulle kännas respektfullt och tillåtande att tala om. Resultatet skulle kunna ge en vidare kunskap om hur de religiösa frågorna och värderingarna kan omtalas i familjerådgivning.

Slutsatser

Denna studie har gett en bild av hur åtta familjerådgivare tänker och känner inför att fråga kring och prata om sina klienters religiösa tro samt vilken plats detta ämne får ta under sessionerna. Studien utgör inget försök att generalisera familjerådgivares förståelse och erfarenheter av att inkludera klienters religiositet i allmänhet, utan snarare att få en djupare inblick i deltagarnas perspektiv på att inkludera religiösa frågor inom ramen för familjeterapi i en svensk kontext.

Resultatet visar att klienters religiösa tro inte ägnas någon nämnvärd uppmärksamhet i de åtta familjerådgivarnas sessioner utan intar en undanskymd plats i terapin. Det är klienterna som får föra religiositeten på tal, familjerådgivarna frågar inte om den självmant. Några av respondenterna ser klienters religiösa tro som en resiliensfaktor och anser att det finns ett värde att den ges utrymme att omtalas. När religionen väl omtalas, sker det oftast utifrån de praktiska konsekvenser den medför för paret och familjen. Familjerådgivarna kan se att den religiösa tron både innebär en glädje och gemenskap men också en stress och påfrestning i troende klienters liv. Flertalet av de åtta familjerådgivarna som ingick i studien anser att det kan stärka paren och deras relation men även alliansen med terapeuten att ämnet kan få ta plats i sessionerna. Det föreligger en osäkerhet hos en del av familjerådgivarna om hur man ställer frågor kring religiositet. Andra kan inte se den mening det skulle innebära för paren, att få tala om den eller tycker att den är alltför privat att ställa frågor kring. Hos de som fördjupar ämnet, finns ett intresse och en öppenhet för frågorna. Informanterna utforskar inte klienternas gudsbild och anser att den egna religiösa tron är alltför privat att tala med klienterna om. De åtta familjerådgivarna som ingår i studien utövar inte mer än undantagsvis några religiösa ritualer tillsammans med klienterna.

Referenser

- Arborelius, E. (2016). *Själavård med utsatta människor*. Proprius idébibliotek.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Wall, S. & Waters, E. (1978). *Patterns of attachment: A study of the Strange Situation*. Erlbaum.
- Akademikerförbundet SSR (2017). *Etik i socialt arbete*. Hämtad 4 maj, 2023, från <https://akademssr.se/yrkesfragor/socionom/etik-i-socialt-arbete>
- Alton, G. (2020). Toward an integrative model of psychospiritual therapy: Bringing spirituality and psychotherapy together. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 74(3), 159–165. <https://doi.org/10.1177/1542305020946282>
- Anderson, J. & Natrajan-Tyagib, R. (2016). Understanding the Process of Forgiveness After a Relational Hurt in Christian Marriages. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 15(4):1-26. Hämtad 21 juni, 2023, från https://www.researchgate.net/publication/287799200_Understanding_the_Process_of_Forgiveness_After_a_Relational_Hurt_in_Christian_Marriages
- Ahrne, G. & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen I: Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder* (2. uppl.). Liber.
- Balmer, T. D., Van Asselt, K. W., Walker, C. and Kennedy, B. R. (2012). A phenomenological study of spiritual values in secular-based marriage and family therapists. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 14(4): 242–258. <https://doi.org/10.1080/19349637.2012.730466>
- Bannister, S. N., Bauerle, E. N., Park, H. S. & Taylor, S. (2015). Clients' expectations and preferences for marital Christian counseling: A chronological literature review and a contemporary evaluation. *Social Work & Christianity*, 42(1), 63–95.
- Belaire, C., & Young, J. (2002). Conservative Christians' expectations of non-Christian counselors. *Counseling & Values*, 46, 175-187.
- Belaire, C., Young, S., & Elder, A. (2005). Inclusion of religious behaviors and attitudes in counseling: Expectations of conservative Christians. *Counseling & Values*, 49, 82-94.
- Bergstrand, G. & Brattemo, C.-E. (1997). *Tro I psykoterapi*. Libris.
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home life. *International Journal of Psychoanalysis*, 25, 19–52.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss* (2. uppl.). Basic Books.
- Bowlby, J. (2010). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*. Natur & Kultur.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological Perspectives on human development*. Sage.

Butler, M. H., & Harper, J. M. (1994). The divine triangle: God in the marital system of religious couples. *Family Process*, 33(3), 277–286.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1545-5300.1994.00277.x>

Carlbom, A. (2012). Islamisk sexualrådgivning – ett globalt fenomen. I: Plantin, L. & Månsson, S.-A. (Red.), *Sexualitetsstudier*. Liber.

Carlson, T. S., McGeorge, C. R., & Anderson, A. (2011). The importance of spirituality in couple and family therapy: A comparative study of therapists' and educators' beliefs. *Contemporary family therapy*, 33, 3-16.

Carlsson, L. & Möllås, H. (2014). *Med hela ditt liv. Sexualitet i bibeln och kyrkan*. Marcus Förlag.

Cederblad, M., Petitt, B. & Wirtberg, I. (2015). Par- och familjeterapi fungerar! En översikt över internationell systemisk-, par- och familjeterapiforskning. Hämtad 29 april, 2023, från <https://www.sfft.se/dokument/Familjeterapifungerar2015-03-09.pdf>

Cherniak, A. D., Granqvist, P., Mikulincer, M. & Shaver, P. R. (2021). Attachment theory and religion. *Current Opinion in Psychology*, 40, 126–130.

Clorina, R. M. D., Delariarte, C. F., & Reyes, M. E. S. (2024). Religious and spiritual struggles in psychotherapy: A qualitative exploration of the experiences of filipino secular psychotherapists in the Philippines. *International journal for the advancement of counselling*, 1-24.

Coburn, K. O. & McGeorge, C. R. (2022). Perspectives of Mainline Protestant Christian Pastors on the Consequences of Familial Acceptance and Rejection of LGB Members: Understanding the Role of Religion for Family Therapists. *Contemporary family therapy*. volume 44, pages360–372. Hämtad 5 augusti, 2023, från <https://link-springer-com.ludwig.lub.lu.se/article/10.1007/s10591-022-09652-7>

Cocoza, M. (2022). *Den systemteoretiska analysen : en utgångspunkt i familje- och parpsykoterapeutisk behandling*. Studentlitteratur.

Crago, H. (2000). Counselling and Psychotherapy: Is There a Difference? *Australien and New Zealand Journal of Family Therapy*. Vol 21(2), 73-80.

Davis, D. E., Hook, J. N., & Worthington, E. L., Jr. (2008). Relational spirituality and forgiveness: The roles of attachment to God, religious coping, and viewing the transgression as a desecration. *Journal of Psychology and Christianity*, 27, 293–301.

Davis, E. B., Andrews, B., Aten, J. D., Granqvist, P., Hook, J. N., Kimball, C. N., Park, C. L. & Van Tongeren, D. R. (2019). Religious meaning making and attachment in a disaster context: A longitudinal qualitative study of flood survivors. *Journal of Positive Psychology*. Vol. 14 (5), 659–671.

Elvstrand, H., Högberg, R. & Nordvall, H. (2019). Analysarbete inom fältforskning I: Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). *Handbok i kvalitativ analys* (3. uppl.). Liber.

Fort, C. F. (2018). Intersectionality, Intersubjectivity & Integration: A Two Person Therapy. *Journal of psychology and theology*, 46(2). Hämtad 6 maj, 2023, från

https://www.researchgate.net/publication/324949562_Intersectionality_Intersubjectivity_Integration_A_Two_Person_Therapy/link/5c0769c192851c6ca1ff253a/download

Fejes, A. & Thornberg, R. (2019). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I: Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. (3. uppl.). Liber.

Florence, H. J., McKenzie-Green, B., & Tudor, K. (2019). Deciding what belongs: How psychotherapists in New Zealand attend to religion and/or spirituality in psychotherapy. *Counselling and psychotherapy research*, 19(3), 329-337.

Freud, A. & Burlingham, D. (1943). *War and children*. Medical War Books.

Föreningen Sveriges kommunala familjerådgivare (2019). *Policydokument*. Hämtad 25 april, 2023, från

<https://www.kfr.nu/kvalitetskrav/kompetens-och-kvalitet-inom-familjeradgivningen/kfrs-policydokument/>

Geels, A. & Wikström, o. (2006). *Den religiösa människan; en introduktion till religionspsykologin*. 5. uppl. Natur & kultur.

Ginalber L. O. S. (2023). An Approach to Psychological Counseling from a Religious Worldview. Hämtad 26 juli, 2023, från

<https://link-springer-com.ludwig.lub.lu.se/article/10.1007/s10943-023-01756-0>

Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Mill Valley, CA: Sociology Press.

Gottman, J. & Silver, N. (2002). *Sju gyllene regler för en lycklig kärleksrelation*. Natur & Kultur.

Granqvist, P., & Kirkpatrick, L. A. (2004). Religious conversion and perceived childhood attachment: A meta-analysis. *International Journal of Psychology of Religion*, 14(4), 223–250.

Granqvist, P., & Kirkpatrick, L. A. (2016). Attachment and religious representations and behavior. I: Cassidy, J. & Shaver, P. R. (red.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (3. uppl.). Guilford.

Granqvist, P. (2020). *Attachment in religion and spirituality: A wider view*. Guilford.

Granqvist, P. (2023). *Tryggare kan ingen vara? Anknytning, religion, andlighet och sekularitet*. Fri tanke förlag.

Greenwald, Y., Mikulincer, M., Granqvist, P., & Shaver, P. R. (2021). Apostasy and conversion: Attachment orientations and individual differences in the process of religious change. *Psychology of Religion and Spirituality*, 13(4), 425–436.

Halstensen, K., Gjestad, R., Wampold, B., Engedal, L. G., Stålsett, G., & Granqvist, P. (2022). Addressing patients' relationships with god in psychotherapy: Exploring psychodynamic therapy, depressive symptoms, and attachment to God. *Spirituality in Clinical Practice*.

<https://dx.doi.org/10.1037/scp0000309>

Hanken, V. & Sykes, D. (2019). EFT – att arbeta aktivt med känslor. *Psykologtidningen*, nr 2. Hämtad 7 juni, 2023, från

<http://PSYKOLOGTIDNINGEN.SE/2019/03/11/EFT-ATT-ARBETA-AKTIVT-MED/KANSLOR/>

Hansson, J. K. (2001). *Familjebehandling på goda grunder: en forskningsbaserad översikt*. Gothia.

Haug, I. (1998). Spirituality as a dimension of family therapists' clinical training. *Contemporary Family Therapy*, 20(4): 471–483. Hämtad 26 juli, 2023, från

<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1021628132514>

Hodge, D. R. (2005). Spiritual assessment in marital and family therapy: A methodological framework for selecting from among six qualitative assessment tools. *Journal of Marital and Family Therapy*, 31(4), 341–356.

Holmberg, Å., Jensen, P. & Vetere, A. (2020). *Spirituality – a forgotten dimension? Developing spiritual literacy in family therapy practice*.

<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1111/1467-6427.12298>

Johnson, M. S. (2020). *The practice of emotionally focused couple therapy: Creating connection* (3. Uppl.). Routledge.

Johnson, S. M. (2020b). *Anknytningsteori i praktiken*. Studentlitteratur.

Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2011). *Kvalitativa metoder. Från vetenskapsteori till praktik*. Studentlitteratur.

Kam, C. (2020). Growth in adult ego development and mentalizing emotions for an increasingly multidimensional god image. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 74(4), 250–257.

<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1177/1542305020962018>

Knabb, J.J., Ashby, J.E., & Ziebell, J.G. (2010). Two sides of the same coin: The theology of dietrich bonhoeffer and acceptance and commitment therapy (ACT). *Journal of Spirituality in Mental Health*, 12 (2), 150-180.

<https://doi.org/10.37898/spc.2022.7.2.174>

Koslander, T., da Silva, A. B. and Roxberg, A. (2009). Existential and spiritual needs in mental health care: an ethical and holistic perspective. *Journal of Holistic Nursing*, 27(1): 34–42.

<https://doi.org/10.1177/0898010108323302>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2021). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. Uppl.). Studentlitteratur.

Kwiatkowski, R. (1998). Counselling and psychotherapy: Are they different and should we care? *Counselling Psychology Quarterly*, Vol 11(1), 5-14.

Levy, K. N., Kivity, Y., Johnson, B. N., & Gooch, C. V. (2018). Adult attachment as a predictor and moderator of psychotherapy outcome: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 74(11), 1996–2013.

Lundsbye, M., Fälth, T., Holmberg, B., Sandell, G., & Währborg, P. (2010). *Familjeterapins grunder: ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Natur och Kultur.

Marklund, M.-T.(2021). *Själavård i teori och praktik - En studie om bibelns roll och själavårdarens uppgift inom själavården*. [Kandidatuppsats i teologi. Umeå universitet.]

Mandelkow, L., Austad, A., & Freund, H. (2022). Stepping carefully on sacred ground: religion and spirituality in psychotherapy. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 24(3), 288-308.

Maqsood, W.R. (1995). *The Muslim marriage guide*. Quilliam Press.

- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur.
- Mikulincer, M., Pereg, D. & Shaver, P. R. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27(2), 77–102.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (2. uppl.). Guilford.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.
- Morrow, S. L. (2005). Quality and Trustworthiness in Qualitative Research in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 250–260.
- Möllås, H. (2019). *Rävarna i lustgården. Sexologers beskrivning av lust och hur de arbetar med lustfrågor i parrelationer*. [Examensarbete, masterprogrammet i sexologi. Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet.]
- Möllås, H., (2020). Sexualitet och religion i patientmötet. I: Lindberg, L. (Red.). *Sexologi för psykologer och psykoterapeuter*. Studentlitteratur.
- Osagu, J., & Omolayo, B. (2013). Counselling and psychotherapy: Is there any difference? *IFE Psychologia: An International Journal*, Vol 21(3)169 - 173.
- Ouis, P. (2012). Tradition, religion och sexualitet:sexuell hälsa och rättigheter i ett globalt perspektiv. I: Plantin, L. & Månsson, S.-A. (Red.), *Sexualitetsstudier*. Liber.
- Pargament, K. I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy. Understanding and addressing the Sacred*. GUILFORD.
- Patton, M., Q. (2015). *QUALITATIVE RESEARCH & EVALUATION METHODS: integrating theory and practice* (4. uppl.). SAGE.
- Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 137–145.
<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1037/0022-0167.52.2.137>
- Ponterotto, J. G. (2005). Qualitative Research in Counseling Psychology: A Primer on Research Paradigms and Philosophy of Science. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 126–136.
- Prop. 1993/94:4. *Om familjerådgivning*.
- Psouni, E. (2019). The influence of attachment representations and co-parents' scripted knowledge of attachment on fathers' and mothers' caregiving representations. *Attachment & human development*, vol. 21,(5), 485–509.
<https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1582598>

Ringeborn, P. (2021). *Skillnaden mellan psykoterapi och familjerådgivning - En kvalitativ intervjustudie av hur legitimerade psykoterapeuter beskriver skillnaden på psykoterapi och familjerådgivning som metod*. [Examensarbete, Institutionen för biomedicinska och kliniska vetenskaper, Linköpings universitet].

<https://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1641010&dswid=8394>

Rizkallah, N. & Hudson, E. (2019). *Circling the Triangle: An EFT Approach to Working with Christian Couples*. Hämtad 3 augusti, 2023, från <https://link.springer.com/article/10.1007/s10591-019-09496-8>

Roald, A.-S. (2009). *Muslimerna i nya samhällen: Om individuella och kollektiva rättigheter*. Daidalos.

Rose, E., M., Ansley, T. N. & Westfeld, J. S. (2001). Spiritual issues in counseling: Clients' beliefs and preferences. *Journal of Counseling and Psychology*, 48, 61-71.

Rudolfsson, L., & Milstein, G. (2019). Clergy and mental health clinician collaboration in Sweden: Pilot Survey of COPE. *Mental Health, Religion & Culture*, 22(8), 805-818.

Salmanian, M., Ghobari-Bonab, B., Hooshyari, Z., & Mohammadi, M.-R. (2020). Effectiveness of spiritual psychotherapy on attachment to god among adolescents with conduct disorder: A randomized controlled trial. *Psychology of Religion and Spirituality*, 12(3), 269–275.

<https://doi.org/10.1037/rel0000241>

Schjödtt, B. & Egeland, T. A. (1994). *Från systemteori till familjeteori*. Studentlitteratur.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Riksdagen.

SFS 2008:355. *Patientdatalag*. Riksdagen.

SFS 2009:400. *Offentlighets- och sekretesslag*. Riksdagen.

SFS 2010:659. *Patientsäkerhetslag*. Riksdagen.

SFS 2017:30. *Hälso- och sjukvårdslag*. Riksdagen.

Sheen, F. J. (2004). *Three to get married*. Scepter.

Shumway, B., & Waldo, M. (2012). Client's religiosity and expected working alliance with theistic psychotherapists. *Psychology of Religion and Spirituality*, 4(2), 85–92.

<https://doi.org/10.1037/a0025675>

Sim, T. N., & Yow, A. S. (2010). God attachment, mother attachment, and father attachment in early and middle adolescence. *Journal of Religion and Health*, 50, 264–278.

<http://dx.doi.org/10.1007/s10943-010-9342-y>

Sohlberg, P. & Sohlberg, B.-M. (2019). *Kunskapens former. Vetenskapsteori forskningsmetod och forskningsetik* (4. uppl.). Liber.

Sundelin, J. (2023). *Vad är familjeterapi?* Hämtad 5 juni, 2023, från

<https://www.sfft.se/familjeterapi.htm>

Svenska kyrkan (14 mars 2024). Svenska kyrkan i siffror. Hämtad den 17 mars, 2024, från

<https://www.svenskakyrkan.se/statistik>

Sv. Wikipedia (16 augusti 2023). *Ludwig von Bertalanffy*. Hämtad 15 mars, 2024, från

<https://sv.wikipedia.org/wiki/>

Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder* (2. uppl.). Liber.

Sveriges kristna råd (2018). *Ekumeniska riktlinjer vid sexuella övergrepp i kyrkliga miljöer*. Sveriges Kristna råds tidskriftsserie, 5.

Tamale, S. (2011). *African sexualities: a reader*. Pambazuka Press.

Tekke, M. (2019). Değerlerin tanımı ve sınılandırılması: Milli-manevi değerler ve evrensel değerler. Doi:[10.14527/9786052419939.04](https://doi.org/10.14527/9786052419939.04)

https://www.researchgate.net/publication/336532915_BOLUM_DEGERLERIN_TAN

Utrikespolitiska institutet (9 november, 2022). *USA/Religion*. Hämtad 26 december, 2024, från <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/nordamerika/usa/religion/>

Walsh, F. (2003). Family resilience: a framework for clinical practice. *Family Process*, 42, (1-18).

Walsh, F. (red.). (2009). *Spiritual resources in family therapy* (2. uppl.). Guilford.

Walsh, F. (2010). Spiritual diversity: multifaith perspectives in family therapy. *Family Process*, 49(3): 330–348.

Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience* (3. uppl.). Guilford.

Van Tongeren, D. R., Davis, D. E., Garthe, R. C., Hook, J. N., Reid, C. A., & Worthington, E. L., Jr. (2018). Positive religious coping in relationships predicts spiritual growth through communication with the sacred. *Psychology of Religion and Spirituality*, 10(1), 55–62.

Weld, C., & Eriksen, K. (2006). The challenge of religious conflicts in couples counseling. *The Family Journal*, 14(4), 383–391.

<https://doi.org/10.1177/1066480706291110>

Wikström, O. (1990). *Den outgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi och själavård*. Natur & Kultur.

Willig C. (2022). *Introducing qualitative research in psychology* (4. Uppl.). Open University Press.

Yavuz, O. (2022). Building a Bridge Between Spirituality/Religion with Acceptance and Commitment Therapy.

DOI: 10.37898/spc.2022.7.2.174

Bilaga 1. Intervjumall inför uppsats om religionens plats inom familjepsykoterapin

Namn:

Ålder:

Kön:

Grundexamen:

När?:

Vidareutbildning:

Yrkeserfarenhet:

Arbetar du i privat eller kommunal regi?

Arbetar du med någon begränsning av antalet sessioner du och din mottagning är tillåtna att tillhandahålla?

Som jag skrev i mailet då jag kontaktade dig, handlar min studie om religionens plats inom familjeterapi och familjerådgivning. Kommer du ihåg vilka tankar det gav dig när du läste det? Vad tänker du nu om det?

Vilken erfarenhet har du av att prata om klientens andliga liv eller tro inom ramen för par-/familjeterapi?

Hur brukar du få kännedom om att dina klienter är troende?

Frågar du aktivt om det eller söker du några speciella tecken på det?

Om terapeuten har erfarenhet av att tala om klientens religiösa övertygelse:

Hur brukar samtalet komma in på trons roll och hur upplever du att det förändrar sessionen?

Upplever du att den religiösa övertygelsen kan vara till hjälp i sessionen eller har den negativ inverkan? På vilket sätt?

Upplever du att den religiösa övertygelsen är till hjälp i parets eller familjens liv eller har den skadlig inverkan? På vilket sätt?

Har du erfarenhet av att tala med par som inte har samma religiösa övertygelse?

I så fall, hur upplever du att deras olika trosuppfattningar inverkar på hur arbetet under sessionen ter sig?

Hur uppfattar du att parets olika religiösa övertygelser påverkar deras relation och liv?

Hur upplever du nyttan för klienterna att tala om detta ämne?

Brukar du utforska klienternas anknytningsmönster?

Om ja; kan du se något samband mellan en klients anknytningsmönster och den religiösa övertygelsen? I så fall, hur ter sig detta samband och vilken hjälp kan du ha av det i samtalet??

Händer det att du eller klienterna triangulerar Gud eller en högre makt i sessionen?

Hänvisar till Guds vilja?

Har det hänt att klienterna hänvisat till citat hämtade från heliga skrifter?

Hur bemöter du detta?

Har du ägnat en del av sessionstiden åt religiösa ritualer såsom bön eller förlåtelseprocedur?

Om ja, vilket resultat upplever du att det gett?

Om terapeuten inte har erfarenhet av att samtala om klienternas religiösa trosuppfattning;

Hur tror du att du skulle kunna initiera detta ämne i sessionen om du tror det skulle vara till nytta för sessionen?

Vad har du för hypotes om nyttan det skulle kunna innebära för samtalet att inkludera klienternas religiösa övertygelse?

Vad skulle du behöva ha tillgång till för att inkludera ämnet i sessionerna?

Till slut;

Delar du med dig av din egen trosuppfattning för klienterna, (oavsett om du är troende eller ateist)?

Vilket resultat upplever du att du har av detta?

Finns det något du skulle vilja lägga till?

Tack för att du tagit dig tid att delta i intervjun!

Monica Granberg

1 september

2023

monica@granberg.it

Bilaga 2. Brev till verksamhetschefer

Förfrågan om att få genomföra intervjuer som en del av uppsatsarbetet på familjeterapiprogrammet

Jag studerar på familjeterapeutprogrammet vid Lunds Universitet och är nu i färd med uppsatsarbetet som ska vara klart i maj 2024. Jag har kommit att intressera mig för hur klienternas religiösa/andliga övertygelser behandlas inom familjerådgivning och parterapi, eller om det är något som inte talas om. Därav skriver jag nu till dig som verksamhetschef och frågar om jag skulle kunna få möjlighet att intervjua familjerådgivarna på din arbetsplats. Det skulle i så fall vara till största hjälp för mig. Det är inget hinder om någon inte upplever sig ha erfarenhet av att ha talat om klienternas religiösa/andliga tro, jag hoppas få intervjua både de som har denna erfarenhet och som saknar den. Intervjuerna kommer att avidentifieras och det kommer inte vara möjligt att identifiera vilken arbetsplats intervjuerna är genomförda på.

Intervjuerna bör äga rum under september – november för att jag ska kunna analysera dem och skriva om resultatet i god tid. Jag ber nu om ditt tillstånd att få intervjua dina kollegor, och även dig om du arbetar med kliniskt arbete. Jag nås lättast per e-mail monica@granberg.it eller telefon 0708487212 och är tacksam om du kontaktar mig för att ge mig besked om jag har din tillåtelse att kontakta dina medarbetare och i så fall, hur jag på bästa sätt kan gå till väga.

Med varma hälsningar

Monica Granberg

monica@granberg.it

0708487212

Bilaga 3. Brev till familjerådgivare

2023-09-01

Inbjudan att delta som respondent

Jag deltar i familjeterapeutprogrammet, steg två, vid Lunds universitet och är nu i färd med att boka intervjuer inför uppsatsarbetet. Därav vänder jag mig nu till dig för att be dig delta i studien, som handlar om klienters religiösa/andliga övertygelse och framför allt, hur den visar sig inom familje-/parterapeutiska samtal och inom familjerådgivningens sessioner.

Ansvarig för programmet är Pelle Olsson på Psykologiska institutionen vid Lunds universitet.

Jag bjuder härmed in dig till att medverka som respondent i studien. Jag är mycket tacksam om du kan avsätta ca 1 timme för att besvara mina frågor. Svaren kommer att pseudoanonymiseras och i det färdiga materialet kommer det inte att framgå vilken familjeterapeutisk mottagning deltagarna är verksamma vid. Även om du inte har erfarenhet av att tala om klienternas religiösa övertygelse är jag intresserad av att få ställa mina frågor till dig.

Jag kommer att spela in intervjuerna för att sedan transkribera innehållet varpå ljudfilerna kommer att raderas. Du kommer att få tillfälle att läsa igenom intervjun när den är transkriberad och får då tillfälle att komplettera eller rätta till om det är något du uppfattar som ofullständigt eller felaktigt.

Din medverkan är viktig! Jag ber dig ringa eller maila mig så kan vi boka en tid som passar dig! Stort tack på förhand!

Varma hälsningar

Monica Granberg

Bilaga 4. Samtyckesblankett

Samtycke för respondenter

Härmed ger jag mitt samtycke till att delta i den studie, som genomförs av Monica Granberg och som ingår i en del av psykoterapiprogrammet med familjeinriktning som ges vid Lunds universitet 2021-2024.

Jag är informerad om att deltagandet är frivilligt. Vid intervjuens början har jag blivit informerad av Monica muntligen om möjligheten att avstå från att besvara vissa frågor eller att avsluta intervjun samt att jag har möjlighet att dra tillbaka mitt samtycke till att medverka i studien fram tills det att jag godkänt transkriptionen. Jag är också utlovad att materialet kommer att publiceras pseudoanonymiserat. Jag är medveten om att studien kommer att publiceras digitalt och vara tillgänglig via exempelvis sökmonitorn Diva.

Ort och datum

Namn-teckning

Namn-förtydligande